

פרק ראשון

דין בדיקת וביעור החמץ

משנה א

אָר לְאַרְבַּעַה עָשָׂר - ליל י"ד בניסן **בּוֹדְקִין** - מחפשים **אֶת הַחֲמֵץ** כדי לבערו מן הבית¹ **לְאֹר הַנֵּר** שאורו ממוקד וטוב לבדיקה². **כָּל מְקוֹם³ שֶׁאֵין מְכַנְּסִין בוֹ חֲמֵץ** בדרך כלל, שם **אֵין צְרִיךְ בְּדִיקָה**.

וְלֵמָּה אָמְרוּ חכמים בהמשך המשנה שיש לבדוק **שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בְּמִרְתֵּף** אף על פי שבדרך כלל לא מכניסים חמץ למרתף? כיוון ששם מדובר דווקא

דאמרי טעמא דבדיקה גזירה שמא ימצא חמץ בביתו בפסח ויאכלנו, כיון שאין רגיל להיות בדל ממנו כל שאר ימות השנה: לאור הנר. בגמרא יליף דבדיקת חמץ צריכה שתהא לאור הנר, מדכתיב הכא (שמות יב) שאור לא ימצא, וכתוב התם (בראשית מד) וימצא הגביע, מה מציאה האמורה שם ע"י חפוש, שנאמר ויחפש וכו' וימצא, אף מציאה האמורה כאן על ידי חיפוש, וחפוש הוא בנר דכתיב (משלי כ) נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן. ותקנו הבדיקה בלילה מפני שבליילה כל העם מצויין בבתיהם, ואור הנר יפה לבדיקה בלילה יותר מביום דשרגא בטיהרא למאי מהניא. ומיהו אם לא בדק ליל י"ד ובדק ב"ד שחרית צריך שיבדוק נמי לאור הנר: ולמה אמרו. לקמן במתניתין: שתי שורות. של חביות הסדורות זו ע"ג זו במרתף של יין צריך לבדוק ביניהן, אחר

ביאורים והרחבות

1. בגמרא (ד, א) למדין מדוע הבדיקה דווקא בערב? אמר רב נחמן בר יצחק: בשעה שבני אדם מצויין בבתיהם ואור הנר יפה לבדיקה.

עוד למדין (ו, ב) אמר רב יהודה אמר רב: הבודק צריך שיבטל. והטעם לכך, אמר רבא: גזירה שמא ימצא גלוסקא יפה ודעתו עליה ויבוא לאוכלה (שמתוך שחשובה בעיניו חס עליה לשורפה ומשהא אפילו רגע אחד, ונמצא עובר עליה בכל יראה ובל ימצא, אבל משביטלה אינו עובר, לפי שהציווי הוא - "תשביתו" ואפילו בביטול מספיק).

עוד למדין (ז, א) אמר רב יהודה: הבודק צריך שיברך. מאי מברך? רב פפי אמר משמיה דרבא: (ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם אשר קידשנו...) לבער חמץ. רב פפא אמר משמיה דרבא: על ביעור חמץ.
2. בגמרא (ז, ב) למדין מנין לנו שצריך לבדוק דווקא לאור הנר? תנו רבנן: אין בודקין לא לאור החמה ולא לאור הלבנה ולא לאור האבוקה, אלא לאור הנר, מפני שאור הנר יפה לבדיקה, ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: "שבעת ימים שאר לא ימצא בבתיכם", ואומר: "ויחפש בגדול החל (ובקטן פְּלֵה, וימצא)", ואומר: "בעת ההיא אֲחַפֵּשׂ את ירושלים בנרות", ואומר: "נר ה' נשמת אדם חופש כל חדרי בטן".
3. בגמרא (ח, א) שואלין: "כל מקום" מה באה המילה 'כל' לרבות? והשיבו: בא לרבות מה ששנו חכמים בברייתא, חורי בית העליונים והתחתונים, וגג היציע, וגג המגדל, ורפת בקר, ולולין, ומתבן, ואוצרות יין ואוצרות שמן, אין צריכין בדיקה.

במקום שִׁמְכֵינִסִין בו חֶמֶץ כגון במרתף יין, שפעמים השמש נכנס לשם תוך כדי הסעודה בעוד פיתו בידו, ושוכח שם את פיתו.
בית שמאי אומרים: כשבדק חמץ במרתף יש לבדוק שְׁתֵי שוֹרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמֶּרְתֵּף. וּבֵית הַלֵּל אומרים: יש לבדוק רק שְׁתֵי שוֹרוֹת הַחֵיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֲלִיּוֹנוֹת⁴.

ר' עובדיה מברטנורא שאמרנו כל מקום שאין מכניסין בו חמץ א"צ לבדוק, למה הצריכו לבדוק. ומשני, לא אמרו אלא במרתף שמכניסין בו חמץ, כמו מרתף שמסתפק ממנו יין לשלחנו ופעמים שהשמש עומד למזוג ופתו בידו וכשהיין כלה נכנס במרתף להביא יין: שתי שורות על פני [כל] המרתף. דרך אוצרי יין לסדר חביותיהן שורות שורות עד שממלאין כל קרקעית המרתף וחוזרין ומניחין חבית על חבית, כשורות התחתונות כך שורות העליונות עד שמי הקורה. ושתי שורות שאמרו ב"ש הם שורה חיצונה מן הארץ עד שמי קורה, וחוזר ובודק החביות העליונות על פני ארכו ורחבו של מרתף, נמצאו שתי שורות כמין גא"ם יונית, שורה אחת בוקיפה ושורה אחת בשכיבה: ב' שורות החיצונות. השורה העליונה הסמוכה לשמי קורה הרואה

משנה ב

אין חוששין שְׁמָא בזמן הבדיקה, או לאחריה גְרָרָה חֶלְדָּה חמץ מִבֵּית שעדיין לא נבדק לְבֵית שכבר נבדק וּמִמְקוֹם לְמִקוֹם - מזוית הבית שנבדקה לזוית שלא נבדקה⁵, דָּאִם בָּן נחשוש גם מִחֶצֶר שנבדקה לְחֶצֶר שעוד לא נבדקה וּמִעִיר לְעִיר, אֵין לְדַבֵּר סוּף לכן אין לחשוש כלל לגרירת חולדה:

משנה ג

רבי יהודה אומר: בודקין את החמץ באור ארְבַּעָה עָשָׂר, ואם לא בדק באור ארבעה עשר

פני הפתח, ושלמטה הימנה. ואותן שלפנים אינו בודק כלל. ומן החיצונות אינו בודק אלא שתי העליונות בלבד: ב אין חוששין. כשבדק הבית בזוית זו ובא לבדוק זוית זו, אין חוששין שמא בתוך שבאתי לזו גררה חולדה למקום הבדוק וצריך אני לחזור ולבדוק, שאם באת לחוש לכך הרי גם מחצר לחצר י"ל כן אני בדקתי קודם לחברי ולאחר בדיקתי הביאה חולדה חמץ מחצר חברי לחצרי ואין לדבר סוף: ג בודקים אור ארבעה עשר וכארבעה עשר שחרית. הכי קאמר, באחד

ביאורים והרחבות

4. נחלקו האמוראים בהבנת שיטות בית שמאי ובית הלל: בשיטת בית שמאי - אמר **רב יהודה:** שתי שורות שאמרו, מן הארץ ועד שמי קורה (כלומר, הסדרה הראשונה של החביות שמול הפתח מהקרקע עד התיקרה, וסדרה שניה שאחריה). **ורבי יוחנן** אמר: שורה אחת כמין גאם (כצורת האות ר, כלומר, הסדרה הראשונה שכנגד הפתח וכל החביות שבראש ערמת החביות). בשיטת בית הלל - אמר **רב:** העליונה ושלמטה הימנה (כלומר, השורה העליונה שבראש הסדרה הראשונה שמול הפתח, ושורה שתחתיה). **ושמואל** אמר: עליונה ושלפנים הימנה (כלומר, השורה העליונה שבראש הסדרה הראשונה, והשורה העליונה שבראש הסדרה השניה).
5. בגמרא (ט, א) מדייקין שאם ראינו בוודאות שלקחה החולדה חמץ ממקום למקום צריך לבדוק שנית, שאף אם אכלה את החמץ, בדרך כלל היא משאירה פירוורים (להבדיל מבשר שאוכלת את הכל).

יבדוק וּבְאַרְבָּעָה עֶשְׂרֵי שְׁחָרִית, ואם לא בדק אז יבדוק וּבְשֵׁעַת הַבְּעוּר - בשעה שישית של י"ד בניסן. אולם לא יבדוק אחר שעת הביעור, שרבי יהודה חושש שמא ימצא חמץ ויבוא לאכול ממנו.

וְחֻכְמִים אוֹמְרִים: לא כך, אלא אם **לֹא בָדַק אוֹר אַרְבָּעָה עֶשְׂרֵי - יבְדוֹק בְּאַרְבָּעָה עֶשְׂרֵי**, ואם **לֹא בָדַק בְּאַרְבָּעָה עֶשְׂרֵי - יבְדוֹק בְּתוֹךְ הַמוֹעֵד** - בחג עצמו, ואם **לֹא בָדַק בְּתוֹךְ הַמוֹעֵד - יבְדוֹק לְאַחַר הַמוֹעֵד** שהרי חמץ שעבר עליו הפסח אסור בהנאה וצריך לבערו. ולא חוששים שמא יאכל את החמץ שימצא, שהרי הוא עוסק בביעורו ויזכור לא לאוכלו.

וּמָה שְׁמִשְׂיָר מן החמץ לאחר הבדיקה לצורך אכילה או ביעור - **יִנְיְחֲנוּ בְּצַנְעָא** - במקום מוצנע, **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה צְרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו** אם יחסר מהחמץ שהשאיר:

עד מתי מותר לאכול חמץ ערב פסח

משנה ד

רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אוֹכְלִין חֻמֶּץ בְּעֶרֶב פֶּסַח כָּל חֲמִישׁ שְׁעוֹת ראשונות של היום, היינו עד סוף השעה החמישית, **וְשׁוֹרְפִין** את החמץ **בְּתַחֲלַת שֵׁשׁ**. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר:** אוֹכְלִין חֻמֶּץ כָּל אַרְבַּע שְׁעוֹת הראשונות של היום, היינו עד סוף שעה רביעית, **וְתוֹלִין** אותו, לא אוכלים ולא שורפים **כָּל חֲמִישׁ - שְׁעָה חֲמִישִׁית, וְשׁוֹרְפִין** אותו **בְּתַחֲלַת שֵׁשׁ**:

ר' עובדיה מברטנורא מג' פרקים הללו בלבד בודקים, ולאחר ג' פרקים הללו אם לא בדק שוב אינו בודק: בתוך המועד. בשעה ששית שהוא מועד הביעור: לאחר המועד. עד שתחשך. ואית דמפרשי בתוך המועד, בתוך הפסח. לאחר המועד, לאחר הפסח. כדי שלא יתערב לו חמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה בחמץ של היתר שנעשה לאחר הפסח. ור' יהודה סבר לאחר הביעור, דהיינו לאחר זמן איסורו של חמץ, לא יבדוק כלל דלמא אתי למיכל מיניה. ורבנן אמרי יבדוק לאחר זמן איסורו, ולא חיישנן דלמא אתי למיכל מיניה כיון שכל עצמו מחזר עליו לשורפו. ואין הלכה כרבי יהודה: ד ושורפין בתחלת שש. ואע"ג דכל שעה שישית מדאורייתא שריא, גזרו רבנן עליה דלמא טעו וסבר על השביעית שהיא שישית. אבל החמישית לא טעו למימר על השביעית שהיא חמישית, ומותר: תולין כל חמש. ואינו אוכל, גזרה משום יום המעונן דטעי וסבר על השביעית שהיא חמישית. ומיהו לשרוף אינו צריך, ומאכיל לבהמתו. אבל ששית אף בהנאה אסור

ביאורים והרחבות

בהמשך הגמרא (ט, ב) מקשים על משנתנו שאומרת שאין חוששין שמא גררה חולדה, ואילו במשנה הבאה נאמר: **וּמָה שְׁמִשְׂיָר, יִנְיְחֲנוּ בְּצַנְעָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה צְרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו**, משמע שכן חוששין שמא תגרור חולדה את החמץ? אמר רבא: מה שמשיר יניחנו בצנעה, שמא תטול חולדה בפנינו (ונראה) ויהא צריך בדיקה אחריו.

6. **פירוש:** מהתורה איסור חמץ מתחיל מחצות היום של ערב פסח, דהיינו מתחילת שעה שביעית. וחכמים הוסיפו זמן כדי שלא יבואו לעבור על איסור תורה. לדעת רבי מאיר הוסיפו

פרק שני

ר' עובדיה מברטנורא

ב א כל שעה שמותר לאכול.
מדלא קאמר כל שעה שאוכל מאכיל, ונקט לה בתרי לישני, משמע דאתרי גברי קאי. והכי קאמר, כל שעה שמותר לכהן לאכול בתרומה מאכיל ישראל חולין לבהמתו. ומתניתין רבן גמליאל היא שרבן גמליאל אומר חולין נאכלין כל ארבע ותרומה כל חמש. ולית הלכתא כותיה, אלא בין בתרומה בין בחולין אוכלין כל ארבע ותולין כל חמש ושורפין בתחלת שש:

מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות. צריכי, דאי תנא בהמה, הוי אמינא בהמה דאי משיירא חזי לה ומבער ליה אין, אבל חיה כגון נמיה וחתול וחולדה דאורחה להצניע אימא לא. ואי תנא חיה, הוה אמינא חיה דאי משיירא מצנעה ליה ולא עבר עליה על כל יראה אימא אין, אבל בהמה זימנין דמשיירא ולא אדעתיה לבערו ועבר עליה על כל יראה אימא לא, קמ"ל. ועופות, אידי דתנא בהמה וחיה תנא נמי עופות: ומוכרו לנכרי. לאפוקי מבית שמאי דאמרי לא ימכור אדם חמצו לנכרי אלא אם כן יודע בו שיכלה קודם הפסח דקסברי מצווה אני לבערו מן העולם ולא שיהיה קיים: ומותר בהנאתו. בהנאת אפרו. כגון אם חרכו באור קודם זמן איסורו מותר ליהנות באפרו אפילו לאחר זמן איסורו: עבר זמנו. משהגיע שעה ששית אף על פי שאין איסורו אלא מדברי סופרים, אסור בהנאתו כאילו היה מאיסורי הנאה של תורה. שאם קידש בו אשה אין חוששין לקדושו, ואפילו בחמץ נוקשה, כגון דגן שנפל עליו דלף וכיוצא בו שבפסח עצמו אין איסורו אלא

איסור הנאת חמץ, וחמץ שעבר עליו הפסח

משנה א

כל שעה שמותר עדיין לאכול את החמץ, היינו עד סוף שעה חמישית - **מאכיל חמץ לבהמה לחיה ולעופות**¹⁴, **ומוכרו לנכרי**¹⁵, **ומותר בהנאתו** - שאם חרכו באש בזמן שמותר לאכול, מותר בהנאה אף לאחר זמן איסורו¹⁶.

אבל אם כבר **עבר זמנו** - זמן אכילת חמץ, היינו

ביאורים והרחבות

14. בגמרא (כא, א) למדין: מתניתין רבן גמליאל היא, דתנן רבן גמליאל אומר: חולין נאכלין כל ארבע (שעות) תרומה (על ידי כהן) כל חמש, ושורפין בתחלת שש. והכי קאמר (כך מתפרשת המשנה): כל שעה שמותר לכהן לאכול בתרומה (היינו, עד סוף שעה חמישית), ישראל מאכיל חולין לבהמה לחיה ולעופות.

ושואלין: למה לשנות גם בהמה וגם חיה? וענו: צריכא, שאם היה שונה רק בהמה, הייתי אומר: בהמה משום שכשאוכלת היא משיירת והאדם יראה את מה שמשיירת ויבער, אבל חיה שמצניעה את מה שמשיירת, אסור להאכילה קרוב לפסח, מפני שעלול להיכשל בבל ימצא. ואם היה שונה רק חיה הייתי אומר: חיה שמצניעה מותר להאכיל לפי שלא יעבור על כל יראה (ואולי רק על כל ימצא), אבל בהמה שעלול להסיח דעתו ממה שמשיירת, ולא יבערו, אסור להאכילה. קמ"ל שמותר להאכיל גם בהמה וגם חיה. עופות למה לי? אידי דתנא בהמה וחיה תנא נמי עופות.

15. בגמרא (כא, א) למדין שמשנתנו באה להוציא מדעת בית שמאי, וללמד שהלכה כבית הלל, דתניא: בית שמאי אומרים: לא ימכור אדם חמצו לנכרי אלא אם כן יודע בו שיכלה (יסיים את החמץ) קודם פסח, ובית הלל אומרים: כל שעה שמותר לאכול מותר למכור.

16. בגמרא (כא, ב) הקשו, פשיטא שחמץ בתוך זמן היתרו מותר בהנאה! לא צריכא אלא שחרכו קודם זמנו, וקא משמע לן כדרבא, דאמר רבא: חרכו קודם זמנו מותר בהנאה אפילו לאחר זמנו (כיון שאין שם חמץ עליו).

תחילת שעה שישית, הרי הוא אָסוּר בְּהִנָּאתוֹ¹⁷,
וְלֹא יִסֵּק בּוֹ תַנּוּר וְכִירִים שְׁנֵהֵנָּה מִמֶּנּוּ עַל יַדֵּי
בִיעוּרוֹ¹⁸.

כיצד מבערים את החמץ? רַבִּי יְהוֹדָה אָמַר: אֵין
מצוות בְּעוֹר חֶמֶץ מִתְקִימַת אֶלָּא עַל יַדֵּי
שְׂרִיפָה¹⁹. וְחֻכְמִים אָמְרִים: אַף מְפָרֵר אֶת
הַחֶמֶץ וְזוֹרֵה אוֹתוֹ לְרוּחַ אוֹ מְטִיל אוֹתוֹ לַיָּם²⁰.

ליהנות ממנו מצי מטא זמן איסוריה: ר"י אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה. דיליף מנותר דאסור
בהנאה וענוש כרת כחמץ, ומצותו בשריפה ולא בדבר אחר. ורבנן לא ילפי מנותר, דחלב של שור

ר' עובדיה מברטנורא
מדברי סופרים, אם קידש בו
אשה ביום י"ד משהגיע שעה
ששית אין חוששין לקדושי:
ולא יסיק בו תנור וכירים.
לרבי יהודה איצטריך, דאמר
אין ביעור חמץ אלא שריפה,
מהו דתימא בהדי דקא שריף
ליה לתהני מיניה, קמ"ל דלא,
דאפילו כדרך ביעורו אסור

ביאורים והרחבות

17. בגמרא (כא, ב) הקשו, פשיטא שאם עבר הזמן אסור בהנאה! לא צריכא אלא לשעות
דרבנן (אף בשעה שישית שאיסורו מדברי סופרים היהו אסור בהנאה מדבריהם), דאמר רב גידל אמר
רב חייה בר יוסף אמר רבי יוחנן: המקדש (אשה) משש שעות ולמעלה (בערב פסח) אפילו
בחיטי קורדניתא (חיטים קשות) - אין חוששין לקידושין (לפי שאין מקדשין באיסורי הנאה).

18. בגמרא (כא, ב) הקשו, פשיטא הוא דלא יסיק בו תנור וכירים! לא צריכא אלא לרבי יהודה
דאמר: אין ביעור חמץ אלא שריפה, סלקא דעתך אמינא הואיל ואמר רבי יהודה מצוותו
בשריפה (ויש כלל - כל הנשרפים אפרן מותר, ולכן נאמר) בהדי דקא שריף ליה ליתנהי מיניה, קא
משמע לן (שבכל מקרה אסור ליהנות ממנו ולהסיק בו את התנור תוך כדי קיום מצוות הביעור).
עוד למדין, אמר חזקיה: מנין לחמץ בפסח שאסור בהנאה (כי התורה אוסרת במפורש רק איסור
אכילה)? שנאמר: "לא יאכל חמץ" לא יהא בו היתר אכילה (היינו היתר המביא לידי אכילה, וסתם
הנאות לידי אכילה הם באות, שלוקח בדמים דבר מאכל. רש"י). טעמא דכתב רחמנא לא יאכל חמץ,
הא לא כתב לא יאכל (אלא היה כותב לא תאכל וכד') הוה אמינא איסור אכילה משמע, איסור
הנאה לא משמע, ופליגא דרבי אבהו, דאמר רבי אבהו: כל מקום שנאמר "לא יאכל", "לא
תאכל", "לא תאכלו" - אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה משמע, עד שיפרט לך הכתוב
(שמותר בהנאה) כדרך שפרט לך בבבילה (שמותר למוכרה או ליתנה במתנה).

19. גרסינן בגמרא (כז, ב): תניא, אמר רבי יהודה: אין ביעור חמץ אלא שריפה, והדין נותן
(ההוכחה שלי מבוססת על קל וחומר), ומה נותר שאינו בבל יראה ובל ימצא טעון שריפה, חמץ
שישנו בבל יראה ובל ימצא, לא כל שכן שטעון שריפה! אמרו לו כל דין שאתה דן תחלתו
להחמיר וסופו (התוצאה שלו) להקל, אינו דין. לא מצא עצים לשורפו יהא יושב ובטל?! והתורה
אמרה: "תשביתו שאר מבתיכם" - בכל דבר שאתה יכול להשביתו (והקל וחומר שלך בסופו יבוא
להקל, ואין מכאן הוכחה לטעמך) וכו'. חזר רבי יהודה ודנו דין אחר, נותר ישנו בבל תותירו, וחמץ
בבל תותירו, מה נותר בשריפה אף חמץ בשריפה! אמרו לו: אשם תלוי וחטאת העוף הבא
על הספק לדברך יוכיחו, שהן בבל תותירו (שאסור להותיר מהם לאחר זמנו) שאנו אומרים
בשריפה, ואתה אומר בקבורה! שתק רבי יהודה.

20. בגמרא (כח, א) שואלין, מהי כוונת דברי חכמים? מפרר זורה לרוח ומטיל לים, או
דילמא מפרר זורה לרוח, אבל מטיל לים בעיניה (בלא לפרר)? לדעת רבה, כוונת חכמים שאף
כשזורקו לים צריך לפררו (אמנם אם זורקו לים המלח מודה רבה שאינו צריך לפררו). ולדעת רב
יוסף, כשזורקו לים אינו צריך לפררו.

משנה ב

חֶמֶץ שֶׁל נְכָרִי כשהוא ברשותו **שֶׁעֵבֶר עָלָיו הַפֶּסַח** - **מִתֵּר בְּהִנָּאָה** לישראל, והוא הדין שמוותר באכילה, ולא כתב התנא "מותר באכילה", כי יש אוסרין פת גוי כל השנה. **וְחֶמֶץ שֶׁל יִשְׂרָאֵל** שעבר עליו הפסח - **אָסוּר בְּהִנָּאָה** לאחר הפסח²¹, **שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות יג, ז): **"לֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר"** - שהואיל ועבר על לאו של "לא יראה", קנסוהו חכמים שיהא החמץ אסור בהנאה אף לאחר הפסח²²:

משנה ג

נְכָרִי שֶׁהִלִּיחַ אֶת יִשְׂרָאֵל - שהלוח לישראל כסף קודם הפסח **עַל חֶמְצוֹ** - הישראל נתן לנכרי חמץ כמשכון, ואמר שאם לא ישלם את חובו יהא החמץ של הנכרי למפרע, כבר משעת ההלוואה. אם לא שילם הישראל את חובו - **אַחַר הַפֶּסַח** החמץ **מִתֵּר בְּהִנָּאָה** כי החמץ לא היה שייך לישראל אלא נחשב כממונו של הגוי. **וְיִשְׂרָאֵל שֶׁהִלִּיחַ אֶת הַנְּכָרִי** - שהלוח לנכרי כסף **עַל חֶמְצוֹ** של הגוי -

ר' עובדיה מברטנורא

הנסקל יוכיח, שאסור באכילה ובהנאה וענוש כרת ואינו טעון שריפה: **ב מותר בהנאה**. לאו למימרא דבאכילה אסור, אלא איידי דבעי למתנא סיפא ושל ישראל אסור בהנאה, תנא גבי נכרי מותר בהנאה. אי נמי, משום דאיכא דנהגי איסורא בפת של נכרי, משום הכי לא תני בהדיא חמץ של נכרי מותר באכילה: משום שנאמר לא יראה לך. כלומר קנסא קנסינן ליה הואיל ועבר על לא יראה לך. אי נמי, ארישא קאי חמץ של נכרי מותר, משום שנאמר לא יראה לך ודרשינן שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה של אחרים: **ג נכרי שהלוח לישראל**. מעות על חמצו קודם הפסח, ואמר לו הישראל אם לא הבאתי לך מעות עד יום פלוני קנה מעכשיו. וכגון שהרהינו אצלו בביתו ושהה אצל הנכרי כל ימי הפסח: **לאחר הפסח מותר בהנאתו**.

דכיון דמטא זמניה ולא פרעיה לא הוי מחוסר גוביינא דברשותו של נכרי היה, אגלאי מילתא למפרע דמשעה שהרהינו אצלו הוה דידיה: **וישראל שהלוח לנכרי כו'**. אגלאי מלתא

ביאורים והרחבות

21. בגמרא (כח, ב) שואלין, כמי התנא של משנתנו? אמר **רב אחא בר יעקב**: לעולם (משנתנו) רבי יהודה היא (הסובר שחמץ שעבר עליו הפסח אסור מן התורה, אלא שדין זה רק בחמץ של ישראל ולא בשל נכרי, שלומד כך:) ויליף שאור דאכילה משאור דראייה ("לא יראה לך שאור"), מה שאור דראייה שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים (של נכרים) ושל גבוה (של הקדש), אף שאור דאכילה שלך אי אתה אוכל, אבל אתה אוכל של אחרים ושל גבוה (לאחר הפסח, מכאן ששאור של גוי מותר בהנאה לאחר הפסח). ובדין הוא דאיבעי ליה למיתנא (במשנתנו) דאפילו באכילה נמי שרי (לאחר זמנו), ואיידי (והואיל) דתנא (שחמץ של) ישראל אסור בהנאה תנא נמי דנכרי מותר בהנאה. ובדין הוא דאיבעי ליה למיתנא (שחמץ של נכרי) אפילו בתוך זמנו מותר בהנאה, ואיידי דתנא דישראל לאחר זמנו תנא נמי דנכרי לאחר זמנו. **רבא** אמר: לעולם (משנתנו) רבי שמעון היא (הסובר שלא עובר על חמץ שעבר עליו הפסח, ומותר בהנאה), ורבי שמעון קנסא קניס (ולא שאסור מהתורה) הואיל ועבר עליה בבל יראה ובל ימצא (ולכן משנתנו אוסרת).
22. הסבר זה של הקשר הפסוק הוא לפי דעה אחת, אך יש מפרשים שהפסוק נותן טעם לרישא של המשנה, שמדוע חמץ של נכרי מותר? לפי שנאמר: "לא יראה לך שאור" - הכתוב ממעט "לך" - שלך אי אתה רואה, אבל אתה רואה של אחרים.

תְּלַטּוּשׁ יְדֵה בְּצוּגָן - במים צוננים ותכה עליו בידה, כדי שלא יחמיץ:

משנה ה

שְׂאוּר - בצק שלא החמיץ כל צרכו - **יִשְׂרָף** - צריך לבערו לפני פסח, אבל **וְהָאוֹכְלוֹ** בפסח **פְּטוּר** מפני שעדיין אין זה חמץ גמור. **סְדוּק** - בצק שנעשו בו סדקים והם סימני חימוץ - **יִשְׂרָף, וְהָאוֹכְלוֹ** במזיד בפסח **חַיֵּב פְּרֵת** שדינו כחמץ גמור.

אֵיזְהוּ שְׂאוּר? בצק שנעשו בו סדקים דקים **פְּקָרָנִי חֲגָבִים** - אחד לכאן ואחד לכאן.

איזהו **סְדוּק**? בצק שהתרבו בו סדקים על פניו עד **שִׁנְתָּעֲרְבוּ סְדָקָיו זֶה בָּזָה, דְּבָרֵי רַבִּי יְהוֹדָה.**

וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: זֶה וְזֶה - בין בצק שהתרבו בו סדקים, ובין שרק נראו בו סדקים מעטים, בכלל "סידוק" הם, ולכן **הָאוֹכְלוֹ** בפסח **חַיֵּב פְּרֵת** שאין לך סדק שנראה מלמעלה שאין לו כמה סדקים בתוך הבצק. **וְאֵיזְהוּ שְׂאוּר** שאין חייבים כרת על אכילתו? **כֹּל שֶׁהִכְסִיפוּ פָּנָיו** - שפניו החווירו, **כְּאֵדָם שֶׁעָמְדוּ שִׁעְרוֹתָיו** מחמת הפחד:

ר' עובדיה מברטנורא שרואה שרוצה לתפוח: תלטוש. ידה במים צוננים ותקטפנה ותצטנן: ה שיאור. שלא החמיץ כל צרכו: [סידוק] דרך הבצק כשמחמיץ נעשה סדקים סדקים: כקרני חגבים. סדק לכאן וסדק לכאן: זה וזה האוכלו חייב כרת. דקרני חגבים נמי הוא סדוק. ואיזהו שיאור שפטור, זה שאין בו שום סדוק אבל הכסיפו פניו כאדם שעמדו שערותיו מתוך פחד [שפניו מכסיפין]. והלכה כחכמים: ו מבערים את הכל. בין חולין בין תרומה. חוץ מכדי אכילתו לשבת: תרומה מלפני השבת. שאין יכול להאכילה לא לזרים ולא לבהמה ולהשהותה אי אפשר. אבל חולין אין צריך לבער אלא בזמנו שיכול למצוא להם אוכלים הרבה. והלכה כר"א ברבי צדוק:

ערב פסח שחל בשבת

משנה ו

אַרְבַּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן שֶׁחָל לְהִיזֵת בְּשַׁבַּת שאינו יכול לבער בשבת - **מִבְּעָרִים אֶת הַכֹּל** - בין חולין בין תרומה **מִלְּפָנֵי הַשַּׁבַּת** ומשייר רק כדי אכילתו לשבת, **דְּבָרֵי רַבִּי מֵאִיר.**

וְחֲכָמִים אוֹמְרִים: **בְּזִמְנָן** - מבערים הכל בשבת על ידי שמאכילו לאחרים ולבהמה.

רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר צְדוּק אוֹמֵר: **תְּרוּמָה** שאוכליה מועטים לפי שאינה נאכלת לזרים, מבערים **מִלְּפָנֵי הַשַּׁבַּת, וְחָלִין** שיכול למצוא להם הרבה אוכלים, מבערים **בְּזִמְנָן:**

ביטול חמץ בלב

משנה ז

ההולך בערב פסח לשחוט את פסחו, או ולמול את בנו, או ולאכול סעודת ארוסין בבית חמיו⁴⁶, ונזכר שיש לו חמץ בתוך ביתו - מה יעשה? אם יכול - שיש לו שהות לחזור ולבער את החמץ ולחזור למצותו - יחזור ויבער, ואם לאו - שלא יספיק לעשות את המצווה - מבטלו בלבו כי מן התורה ביטול בלב מספיק.

ואם הלך בערב פסח להציל נפשות ישראל מן הנקרים התוקפים אותם, או ומן הנחר - שיטפון של נהר, ומן הלסטים - שודדים, ומן הדלקה, ומן המפלת, לא יחזור לביתו אפילו אם יש לו שהות, אלא לכתחילה יבטל את החמץ בלבו משום ספק סכנת נפשות.

ולשפות שביתת הרשות - שהלך לערב עירוב תחומים כדי שביום טוב יוכל ללכת ממקום שביתתו אלפיים אמה, ולא נתכוון לערב לדבר מצווה, הרי זה יחזור מיד לביתו ויבער את החמץ. אך אם התכוון לדבר מצווה, הרי זה כדין ההולך לשחוט את פסחו:

משנה ח

וכן - בדומה לדין במשנה הקודמת אמרו לגבי מי שיצא מירושלים ונזכר שיש בידו בשר קדש - קדשים קלים שנפסלו עם יציאתו מחוץ לירושלים, וצריך לשרפו, אם כבר עבר מקום הנקרא צופים, שמשם רואים את המקדש, לא הטריחוהו חכמים לחזור, לכן שורפו במקומו. ואם לאו - שלא עבר את הצופים

ביאורים והרחבות

46. בגמרא (מט, א) מקשים מברייטא: ורמינהו: ההולך לאכול סעודת אירוסין בבית חמיו ולשבות שביתת הרשות יחזור מיד (משמע שבסעודת אירוסין חוזר מיד, ואינו מבטל כמשנתנו שאמרו מבטל בלב)? ותרצו: לא קשיא, מחלוקת תנאים היא, משנתנו כרבי יוסי, והברייטא כרבי יהודה. דתניא: סעודת אירוסין רשות, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: מצוה. ולשיטת רב חסדא שהמחלוקת בין רבי יהודה לרבי יוסי היא בסעודה שניה (שלאחר סעודת האירוסין חוזר החתן לסעוד עם ארוסתו), אבל בסעודה ראשונה דברי הכל מצוה, אפשר לומר שאין סתירה בין הברייטא למשנה ושניהם רבי יהודה, ולא קשיא, משנתנו בסעודה ראשונה וסעודת מצוה היא, והברייטא בסעודה שניה ורשות.

ר' עובדיה מברטנורא
ז ההולך. ב"ד קאי: אם יכול. שיש שהות ביום: להציל מן הגייס. את ישראל הנרדפים: יבטל בלבנו. ולא יחזור ואפילו יש שהות, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי: לשבות שביתת הרשות. שהיה הולך להחשיך על התחום ולקנות שביתה להלך משם והלאה אלפים אמה לדבר הרשות, יחזור מיד. אבל לקנות שביתת מצוה כגון שצריך לילך למחר לבית האבל או לבית המשתה, היינו כהולך לשחוט את פסחו: ח שיש בידו בשר קודש. שנפסל ביוצא. שחומת ירושלים היא מחיצה לקדשים [קלים]: אם עבר צופים. שם מקום שמשם רואים בית המקדש: שורפו במקומו. ולא הטריחוהו לחזור: ואם לאו חוזר ושורפו. דכתיב (ויקרא ו') בקודש לא תאכל באש תשרף, במקום אכילתו שריפתו:

(5) **סְתֵם מִי גִיחוֹן הָעֶלְיוֹן** שלא יהיו מים מצויים לחיל אשור, **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** לפי שהיה לו לבטוח בה; (6) **עֵבֶר נִסָּן בְּנִסָּן** בל' באדר הוסיף חודש נוסף - אדר ב', **וְלֹא הוֹדוּ לוֹ** כיוון שאין מעברין את אדר אם כבר הגיע ל' בו, לפי שהוא יום שראוי להיות ניסן⁶³.

פרק חמישי

זמן הקרבת התמיד

משנה א

קרבת התמיד של בין הערביים **נְשָׁחַט** בכל ימות השנה **בְּשִׁמוֹנָה** שעות ו**מִחְצָה** ועל אף שזמן הקרבתו הוא משש שעות ומחצה, מאחרים את הקרבתו בשעתיים כדי ליתן זמן להקריב לפניו את הנדרים והנדבות, שאסור להקריבם אחריו⁶⁴, **וְקָרַב** - גומרים לעשותו ולהקריבו על גבי המזבח **בְּתִשְׁעֵי וּמִחְצָה**.

בְּעֶרְבֵי פְסָחִים שיש צורך להקריב את קרבן הפסח

לאחר קרבן התמיד (כמבואר במשנה ג), מקדימים

אותו בשעה אחת, והוא **נְשָׁחַט** - קרבן התמיד **בְּשִׁבְעֵי וּמִחְצָה**, **וְקָרַב בְּשִׁמוֹנָה וּמִחְצָה**, בין שחל ערב פסח **בְּחַל בֵּין בְּשִׁבְתָּ**.

ביאורים והרחבות

63. **פירוש:** התורה קובעת שפסח צריך להיות בחודש האביב שנאמר (דברים טז, א): "שְׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעִשִׂיתָ פֶסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בְּחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לְיָלֵה". ופירש"י: שמור את חודש האביב - מקודם בואו שמור שיהא ראוי לאביב להקריב בו את מנחת העומר, ואם לאו עֵבֶר את השנה. לפעמים יש צורך לעבר את השנה ולהוסיף לה חודש, חודש זה נקרא אדר שני. בימינו שאנו נוהגים על פי לוח קבוע מראש, יש מחזור של 19 שנה, שמתוכו 7 שנים מעוברות.

חזקיהו היה מלך צדיק גדול והוא החזיר את העם בתשובה, ולא היה לו מספיק זמן לטהר את כל העם מטומאתם לפני חג הפסח, לכן הוא הוסיף חודש כדי לאפשר לכולם להיטהר, על מנת שיוכלו להביא את קרבן הפסח במועדו בטהרה. אלא שחכמים לא הסכימו איתו, מפני שהיה זה ביום ל' באדר.

64. לומדים זאת מהפסוק (ויקרא ו, ה): "והקטיר עליה חלבי השלמים" ודרשו: על עולת הבוקר השלם כל הקרבנות כולם, ומכאן שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערביים.

ר' עובדיה מברטנורא
עיבר ניסן בניסן. לאחר שנכנס ניסן נמלך ועשה אדר שני. והכתוב אומר (שמות יב) החדש הזה לכם, זה ניסן, ואין אחר ניסן. ולא עיבר חזקיה לאחר שנכנס ניסן ממש, אלא יום שלשים של אדר עיבר את השנה, ואנן קי"ל אין מעברין את השנה בשלשים של אדר הואיל וראוי לקבעו ניסן: ה א תמיד נשחט. תמיד של בין הערבים נשחט כל שאר ימות השנה בשמנה ומחצה. דזמן שחיטת התמיד מכי ינטו צללי ערב שהוא משש שעות ומחצה ולמעלה שחמה נוטה למערב, שחצי שש וחצי שבע היא עומדת באמצע הרקיע, ואין צל נוטה אלא צל כל אדם תחתיו. ומאחרין שחיטתו שתי שעות אחר זמנו מפני נדרים ונדבות

אם **חַל עֶרֶב פֶּסַח לְהִיּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת** שצריך להקדים עוד יותר את הקרבת הפסח, כדי שאפשר יהיה לצלותו לפני כניסת השבת, מקדימים אותו בשעתיים ו**נִשְׁחַט בְּשֵׁשׁ וּמִחְצָה וְקָרַב בְּשֶׁבַע וּמִחְצָה, וְהִפְסִיחַ קָרֵב אַחֲרָיו⁶⁵**:

דיני שחיטת הפסח

משנה ב

נאמר בתורה (שמות יב, כז): **"וְאֶמְרָתֶם זָבַח פֶּסַח הוּא לָהּ"**. מכאן צריך שיהא הזבח לשם פסח דווקא, לכן קרבן **הַפֶּסַח שֶׁנִּשְׁחַטוּ שְׁלָא לְשֵׁמוֹ** - שבזמן השחיטה התכוון לקרבן אחר כגון שלמים או עולה, או **וְקָבַל** את הדם או **וְהִלִּיךְ** - הולך את הדם למזבח, או **וְזָרַק** את הדם **שְׁלָא לְשֵׁמוֹ, או לְשֵׁמוֹ וְשְׁלָא לְשֵׁמוֹ** - שעשה אחת העבודות בתחילה לשם פסח, ואחר כך שלא לשמו, או **שְׁלָא לְשֵׁמוֹ וְלְשֵׁמוֹ**, בכל אלה קרבן הפסח **פְּסוּל**. **כִּיצַד לְשֵׁמוֹ וְשְׁלָא לְשֵׁמוֹ?** כגון שאמר שכוונתו **לְשֵׁם פֶּסַח וְלְשֵׁם שְׁלָמִים**. כיצד **שְׁלָא לְשֵׁמוֹ וְלְשֵׁמוֹ?** כגון

ר' עובדיה מברטנורא שא"א להקריבם אחר תמיד של בין הערבים כדכתיב (ויקרא ו) והקטיר עליה חלבי השלמים, על עולת הבוקר השלם כל הקרבנות כולן, שלא יהא דבר מאוחר לתמיד של בין הערבים. ואפילו בשבת שאין קרבים נדרים ונדבות, מאחרים זמן שחיטת תמיד של בין הערבים משום סרך נדרים ונדבות דחול. ובערב פסח שהפסח קרב אחר תמיד של בין הערבים, מקדמינן ליה שעה אחת ועבדינן ליה בשבע ומחצה: חל להיות בע"ש. דאיכא נמי צליית הפסח דלא דחיא שבת וצריך לצלותו מבעוד יום, מקדמינן ליה ומותבינן ליה אדיניה שיהיה נשחט בו' ומחצה: וקרב בשבע ומחצה. גמר הקרבנות בשבע ומחצה, ששוהין שעה אחת בעשייתו: ב ששחטו שלא לשמו. כגון ששחטו לשם שלמים. או קבל הדם במזרק.

או הולך הדם למזבח. או זרק הדם על גבי המזבח. שלא לשמו. שבארבע עבודות הללו המחשבה פוסלת הזבח, או לשמו ושלא לשמו. כגון ששחט לשמו וקבל הדם שלא לשמו: או שלא לשמו. הך סיפא אשמעינן דמחשבין מעבודה לעבודה, שאם חשב בשעת עבודה זו על חברתה לעשותה במחשבה פסולה כגון דאמר הריני שוחט לשמו ע"מ לזרוק דמו שלא לשמו, נפסל הזבח מיד ואפילו לא עשה השניה במחשבה פסולה כמו שחשב. והכי משמעוּתא דמתניתין, או שחשב בשעת

ביאורים והרחבות

65. **פירוש:** נאמר בקרבן פסח (שמות יב, ו): **"ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל בין הערביים"**, מכאן שזמנו משש שעות ולמעלה שאז נוטה השמש לערב. תמיד של בוקר היה קרב בבוקר משהאיר פני המזרח, והתמיד של בין הערביים היה קרב החל משש שעות ומחצה שבו החמה נוטה למערב. אע"פ שבכל ימות השנה קרבן התמיד הוא הקרבן האחרון "הסוגר" את קרבנות אותו יום, בערב פסח קרבן הפסח הוא האחרון וקרב לאחר קרבן התמיד. הטעם הוא, כיוון שבקרבן הפסח נאמר פעמיים "בערב" - א. "תזבח את הפסח בערב". ב. "בין הערביים", ואילו בקרבן התמיד נאמר רק פעם אחת ערב "את הכבש השני תעשה בין הערביים", לפיכך קרב הפסח מאוחר מהתמיד. מכאן תקנת מנחה גדולה הואיל ויש אפשרות להקריב את קרבן התמיד של בין הערביים בשש ומחצה (בערב פסח שחל ביום שישי).

שאמר שכוונתו **לְשֵׁם שְׁלָמִים וְלְשֵׁם פְּסַח** 66:

משנה ג

מחשבות נוספות הפוסלות בקרבן פסח: **שְׁחָטוּ** את הפסח **שְׁלָא לְאוּכְלָיו** - לאנשים שאינם מסוגלים לאוכלו כגון חולה או זקן, או **וְשְׁלָא לְמַנְוִיו** - לאנשים שלא נמנו עליו בתחילה 67, או **לְעַרְלִים** - שאינם מולים, ואפילו ישראל שמתו אחיו מחמת מילה ולכן לא נימול, או **וְלְטְמָאִים** שאסורים מן התורה לאכול מן הפסח - הרי הפסח **פְּסוּל**. אולם אם שחטו **לְאוּכְלָיו** וגם **וְשְׁלָא לְאוּכְלָיו**, או **לְמַנְוִיו וְשְׁלָא לְמַנְוִיו**, או **לְמַנְוִיו וְלְעַרְלִים**, או **לְטְמָאִים וְלְטְמָאִים**, הרי זה **כָּשֵׁר** לפי שמחשבה שאינה בגוף הקרבן ופסולה היא פסול חלקי, אינה פוסלת.

בקרשים, ובכרת הן על אכילתן: **לאוכליו ושלא לאוכליו כשר**. ולא דמי לשמו ושלא לשמו דפסול, דהתם פסולו בגופו שהמחשבה שפוסלתו היתה בגופו של קרבן, אבל לאוכליו ושלא לאוכליו אין

ביאורים והרחבות

66. בגמרא (נט, ב) שואלים: מה הכוונה "לשמו ושלא לשמו", האם חשב שתי מחשבות (לשמו ושלא לשמו) בעבודה אחת, או בשתי עבודות (היינו שאמר בעבודה אחת לשמו ובעבודה אחרת אמר שלא לשמו)? תשובה לשאלה זו מבוססת על המחלוקת העקרונית בין רבי יוסי לרבי מאיר, אם אדם הוציא דיבור מפיו ויש סתירה בין תחילת דבריו לסוף דבריו, כגון: אמר "בהמה זו תהא עולה ושלמים", לדעת רבי מאיר הבהמה דינה כעולה, ששיטתו היא "תפוס לשון ראשון", ולדעת רבי יוסי גם לסוף דבריו יש חשיבות, ולכן יש בהמה קדושה גם של עולה וגם של שלמים, ולכן אינה ראויה להיקרב וימתינו עד שיפול בה מום ותימכר, ובדמים יקנו עולה ושלמים. ועל בסיס מחלוקת זו מסתפקת הגמרא האם נאמר שבעבודה אחת תנן ומשנתנו כרבי יוסי, שהרי אף בסוף דבריו אדם נתפס ולכן הפסח פסול, או שמא נאמר שבשתי עבודות תנן, ואם כן גם רבי מאיר מודה שהקרבן נפסל, כי דבריו "תפוס לשון ראשון" חלים רק בעבודה אחת. ולא נמצא פתרון גמור לשאלה זו.

67. בגמרא (סא, א) למדין מהתוספתא ביאור למשנתנו: תנו רבנן: כיצד שלא לאוכליו? לשום חולה או לשום זקן. כיצד שלא למנויו? נמנו עליו חבורה זו ושחטו לשם חבורה אחרת. מנהגי מילי? דתנו רבנן: (נאמר בשמות יב, ד): "וְאִם יִמְעַט הַבַּיִת מִהוּיֹת מִשָּׁה וְלָקַח הוּא וְשִׁכְנֹה הַקָּרֵב אֶל בֵּיתוֹ בְּמִקְצֵת גִּפְשֵׁת אִישׁ לְפִי אֶכְלוּ תִּכְסּוּ עַל הַשָּׂה" ("במכסת" - מלמד שאין הפסח נשחט אלא למנויו, יכול שחטו שלא למנויו יהא כעובר על המצוה (ומכל מקום בדיעבד) כשר, תלמוד לומר "במכסת... תכסו", הכתוב שנה (כפל) עליו לעכב. רבי אומר: לשון סורסי (ארמי) הוא, כאדם שאומר לחבירו כוס (שחוט) לי טלה זה (ללמד שבזמן השחיטה צריך להתכוון למנויו). אשכחן שלא למנויו (שהוא פסול), שלא לאוכליו מנא לן? אמר קרא: "איש לפי אכלו תכסו" איתקש אוכלין למנוין (כשם שפסול כששחט שלא למנויו, כך פסול כששחטו שלא לאוכליו).

ר' עובדיה מברטנורא
 המחשבה הפוסלת בגופו של
 קרבן אלא בדבר שהוא חוץ
 ממנו: ממרס בדמו. שלא
 יקרוש כדי שיהא ראוי לזריקה:
 ואם זרק קודם לתמיד כשר.
 דאע"ג דפסח מאוחר לתמיד
 משום דכתיב ביה בערב ובין
 הערבים, לא מפסל בהכי:
 ד השוחט את הפסח על
 החמץ. כלומר ובשעת שחיטה
 היה חמץ ברשות השוחט או
 אחד מבני חבורה, אפילו לא
 היה החמץ בעזרה: עובר בלא
 תעשה. דלא תשחט על חמץ
 דם זבחי (שמות לד). ואין הזבח
 נפסל: אף התמיד. של בין
 הערבים דערבי פסחים ששחטו
 על חמץ, שהיה חמץ ברשות
 השוחט או המקריב, עובר
 בלאו, דדריש זבחי, המיוחד לי,
 והוא התמיד. ואין הלכה כרבי
 יהודה: רבי שמעון אומר
 הפסח בארבעה עשר. ששחטו
 על חמץ, לשמו חייב, משום לא
 תשחט על חמץ, דפסח כשר
 הוא ושחיטה ראוייה היא ושמה
 שחיטה: שלא לשמו פטור.
 דפסול הוא ושחיטה שאינה

שְחָטוּ - את קרבן הפסח קָדָם הַצֹּת הַיּוֹם -
 פְּסוּל, מִשּׁוּם שְׁנֵאמַר (שמות יב, ו): "וְשָחֲטוּ אֹתוֹ
 כָּל קְהַל עֵדֹת יִשְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרָבִים" כלומר משש
 שעות ומחצה, שהשמש נוטה למערב.
 שְחָטוּ קָדָם לְתַמִּיד של בין הָעֲרָבִים - פֶּשֶׁר
 בדיעבד, וּבְלִבָּד שֶׁיְהֵא אֶחָד מִמֶּרֶס - בּוֹחֵשׁ
 בְּדָמוֹ בשביל שלא יקרש, עַד שֶׁיִּזְרַק דָּם הַתַּמִּיד
 ואחר כך יזרקו את דם הפסח. וְאִם נִזְרַק דָּם הַפֶּסַח
 קודם דם התמיד - בכל זאת פֶּשֶׁר בדיעבד:

משנה ד

הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח עַל הַחֶמֶץ - שבזמן השחיטה
 יש אצלו עדיין חמץ - עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שנאמר
 (שמות לד, כה): "לֹא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ דָּם זְבָחִי, וְלֹא
 יֵלִין לְבַקֵּר זֶבֶח חַג הַפֶּסַח"⁶⁸.
 רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר: אֵף הַשּׁוֹחֵט בַּעֲרַב פֶּסַח אֵת
 קרבן הַתַּמִּיד של בין הערביים על החמץ, עוֹבֵר בְּלֹא
 תַעֲשֶׂה⁶⁹.
 רַבִּי שְׁמַעוֹן אֹמֵר: הַשּׁוֹחֵט אֶת הַפֶּסַח בְּאַרְבָּעָה
 עָשָׂר בְּנִיסָן, לְשֵׁמוֹ וְהָיָה בְרִשּׁוֹתוֹ חֶמֶץ - חֵיֵב
 מלקות, שעבר על הלאו של "לֹא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ דָּם
 זְבָחִי", שהרי הזבח כשר, וְשֵׁלֵא לְשֵׁמוֹ - אִם שִׁחְטוֹ
 שלא לשם פסח בעוד שהחמץ ברשותו - פְּטוּר
 ממלקות, לפי שהזבח פסול ואינו קרוי זבח, ושחיטתו

אינו שחיטה. וְשֵׁאֵר כָּל הַזְּבָחִים שִׁחְטוּ בַּעֲרַב פֶּסַח בְּזִמְנֵן אִיסוּר חֶמֶץ, בֵּין
 שִׁחְטוּן לְשֵׁמֹן וּבֵין שִׁחְטוּן לְשֵׁלֵא לְשֵׁמֹן שמכל מקום הם כשרים, כמו ששנו
 (זבחים א, א) "כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן כשרים" - פְּטוּר - שבזמן שהוא

ביאורים והרחבות

68. בגמרא (סג, א) למדין, אמר רבי שמעון בן לקיש: לעולם אינו חייב (משום "לא תשחט על חמץ") עד שיהא החמץ לשוחט או לזורק, או לאחד מבני חבורה, ועד שיהא עמו בעזרה. רבי יוחנן אמר: אף על פי שאין עמו בעזרה.

69. בגמרא (סד, א) למדין שטעמו של רבי יהודה הוא משום שנאמר: "לא תשחט על חמץ דם זבחי", זבחי (מהיתור של הוי"ד דורש) - זבח המיוחד לי, והוא קרבן התמיד (שכולו עולה לגבוה).

חייב משום "לא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ" בקרבן פסח, הריהו פטור בשאר זבחים.

ובמועד - אם שחט את קרבן הפסח בתוך ימי חג הפסח וברשותו חמץ, **לְשֵׁמוֹ - פְּטוֹר** מפני שהוא קרבן פסול, שאין הפסח קרב בתוך המועד, **וְשֵׁלָא לְשֵׁמוֹ** - אם שחט את הפסח שלא לשמו, אלא לשם זבח אחר - **חַיֵּב** מלקות משום "לא תִשְׁחַט עַל חֶמֶץ", כיוון שהוא זבח כשר, שפסח שלא בזמנו הוא כקרבן שלמים, וכל דינו כשלמים. **וְשֵׁאֵר כָּל הַזִּבְחִים** ששחטן בימי הפסח, הואיל ואסור לשחוט על החמץ - **בֵּין לְשֵׁמוֹ וּבֵין שֵׁלָא לְשֵׁמוֹ - חַיֵּב** לפי ששם זבח עליהם, **חוּץ מִן הַחֲטָאת שֶׁשְׁחָטָהּ שֵׁלָא לְשֵׁמָהּ** לפי שהיא פסולה⁷⁰.

משנה ה

קרבן **הַפֶּסַח** מצוותו שיהא **נִשְׁחַט בְּשֵׁלֶשׁ כִּתּוֹת** - קבוצות, זו אחר זו **שְׁנֵי אֲמָר** (שמות יב, ו): **"וְשִׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קָהֵל עֵדַת יִשְׂרָאֵל"**, הרי

והוא לה שחיטה שאינה ראויה: **שֵׁלָא לְשֵׁמוֹ**. אלא לשם שלמים: חייב. דלהכי קאי והוא לה שחיטה ראויה, וחייב משום לא תשחט, בהדי לאו דלא יראה ולא ימצא: **ושאר כל הזבחים**. שנזבחו בתוך המועד על חמץ: **בֵּין לְשֵׁמוֹ בֵּין שֵׁלָא לְשֵׁמוֹ** חייב. דקרא אשאר זבחים נמי אזוהר: **חוּץ מִן הַחֲטָאת שֶׁשְׁחָטָהּ שֵׁלָא לְשֵׁמָהּ**. דפסולה היא משום דכתיב בשחיטתה חטאת היא, היא ולא הנשחטה שלא לשמה: ה הפסח נשחט בשלש כתות. [בין שהצבור מרובים] בין שהצבור מועטים ויכולים כולן לשחוט בבת אחת, מצוה ליחלק לשלש כתות זו אחר זו: **שנאמר ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל, קהל, עדה, וישראל**. הרי שלוש כתות:

ביאורים והרחבות

70. פירוש: שיטת רבי שמעון היא, שבזמן שהוא חייב משום "לא תשחט על חמץ" **בקרבן פסח** (היינו בערב פסח), הריהו פטור על שאר זבחים (אף על פי שיש לו חמץ). ובזמן שאינו חייב משום "לא תשחט על חמץ" בקרבן פסח (היינו בחג פסח עצמו), הריהו חייב על כל זבח כשר ששם "זבח" עליו, אולם על זבח פסול אינו עובר, לפי שאינו בכלל "זבח". (ולכן כל הזבחים חוץ מחטאת, שאף על פי שנזבחו שלא לשמן - כשרים - זבחים א, א, - חייב אם שחט אותם במועד והחמץ קיים. והחטאת שנזבחה שלא לשמה, כיוון שפסולה - אינו חייב עליה).

בגמרא (שם) למדין שטעמו של רבי שמעון הוא מפני שנאמר פעמיים בכתוב "זבחי": פעם (שמות כג, יח): "לא תזבח על חמץ דם זבחי", ופעם (שמות לד, כה): "לא תשחט על חמץ דם זבחי", ומצירוף שניהם אתה למד שדין זה שאסור לשחוט הפסח עם החמץ אמור לא רק בקרבן פסח אלא גם בשאר זבחים, ולמה חלקם הכתוב זה מזה? ללמד שבערב פסח אם

ר' עובדיה מברטנורא
ראויה היא ולא שמה שחיטה:
ושאר כל הזבחים. שנשחטו
בי"ד אחר חצות על החמץ: **בֵּין לְשֵׁמוֹ בֵּין שֵׁלָא לְשֵׁמוֹ** פטור.
ואע"פ שכשרים הן כדתנן כל
הזבחים שנזבחו שלא לשמן
כשרים וכו', אע"פ כן פטור,
דכתיב זבחי זבחי שני פעמים,
לא תשחט על חמץ דם זבחי
ולא תזבח על חמץ דם זבחי
(שם כג), ולמאי הלכתא פלגיניהו
רחמנא ולא כתב זבחי בחד
קרא והכל במשמע בין פסח
בין שאר זבחים, לומר לך בזמן
דאיכא זבח דהיינו בי"ד דאיכא
פסח לא מחייב אשאר זבחים,
ובזמן דליכא זבח כגון בתוך
הפסח מחייב אשאר זבחים אם
שחטן על חמץ: **ובמועד**. בתוך
הפסח, אם לשמו שחטו לפסח
על החמץ: פטור. מלא תשחט,
דפסח שלא בזמנו לשמו פסול,

ר' עובדיה מברטנורא
 בזיכי. כפות גדולות לקבל בהם
 הדם: שורה שכולה כסף כסף.
 דהכי שפיר טפי: ולא היו
 לבזיכים שולים. רחבים היו
 מלמעלה ותחתיהם חדים כדי
 שלא יוכלו לישב על הקרקע:
 שמוא יניחום. הכהנים לישב על
 הקרקע עד שיקבל דם אחר
 מחמת שהם מרובים וישכחום
 ויקרוש הדם ולא יהיה ראוי
 ליזרק: ו שחט ישראל. אם
 ירצה, שהשחיטה כשרה בור
 בכל הקרבנות: וקבל כהן. הדם
 בבזך, שמקבלה ואילך מצות
 כהונה:

שלוש כיתות: קהל ועדה וישראל⁷¹.
נְכַנְסָה פֶת הָרֵאשׁוֹנָה של המקריבים, **נְתַמְלֵאתָ**
הָעֶזְרָה מהם, **נָעְלוּ דְלֹתוֹת הָעֶזְרָה**⁷² שלא יידחקו
 להיכנס עוד, **תִּקְעוּ וְהִרְיעוּ וְתִקְעוּ** בחצוצרות.
הַפְּהָנִים עוֹמְדִים שׁוֹרוֹת שׁוֹרוֹת לאורך העזרה,
 ממקום השחיטה עד המזבח, **וּבִידֵיהֶם בְּזִיכֵי** -
 כפות כסף **וּבְזִיכֵי זָהָב** ובהם מקבלים את הדם
 וזורקים אותו על המזבח.
שׁוֹרֵה שְׂפָלָה כהנים המחזיקים בזיכי כסף היתה
 רק של כסף, **וְשׁוֹרֵה שְׂפָלָה** כהנים המחזיקים
 בזיכי זָהָב היתה רק של זָהָב, **לֹא הָיוּ מְעוֹרְבֵין**
 אלה שמחזיקים בזיכי כסף עם אלה המחזיקים בזיכי
 זהב, מפני היופי וההדר של המעמד.

וְלֹא הָיוּ לְבְּזִיכֵין שׁוֹלִים - תחתית רחבה, אלא היו
 עגולים או מחודדים, מחשש **שְׂמֹא יִנְיָחוּם** הכהנים על הקרקע וישכחום **וְיִקְרַשׁ**
הַדָּם ויפסל לזריקה:

משנה ז'
 דוגמא

שְׂחַט יִשְׂרָאֵל את קרבן הפסח אם רצה, שכן שחיטה כשרה בזר, **וְקָבַל הַפְּהָן**
 את הדם בבזך מצוואר הבהמה, שכן מקבלת הדם ואילך כשר רק בכהן, **נֹתְנֵנוּ** -

ביאורים והרחבות

מקריב שאר זבחים על החמץ אינו חייב, אבל אם מקריב את הפסח על החמץ - חייב,
 ובמועד שאינו חייב בקרבן פסח, אם הקריב שאר זבחים על החמץ - חייב.
 71. בגמרא (סד, ב) למדין, אמר רבי יצחק: אין הפסח נשחט אלא בשלוש כתות של שלושים
 שלושים בני אדם. הטעם הוא מפני שנאמר: "קהל" ו"עדה" ו"ישראל", המספר הקטן בכל אחד
 מהמושגים הללו הוא עשרה אנשים, ומסופק לנו אם צריך את העשרה זה אחר זה או בבת
 אחת, לכן מספק לצאת ידי שתי הסברות מקריבים את הפסח בשלוש כתות של שלושים
 שלושים בני אדם. ובשעת הדחק גם בחמישים איש מספיק, כיצד? נכנסים שלושים ועושים
 את העבודה, נכנסים עשרה נוספים - כת שניה, ובמקומם יוצאים עשרה מתוך השלושים,
 כשסיימו כת שניה, נכנסים עשרה נוספים - כת שלישית ויוצאים עשרה, ונמצא הפסח נשחט
 בשלוש כיתות של שלושים אף שכולם יחד רק חמישים איש.
 72. בגמרא (שם) נחלקו בסגנון לשון המשנה, איתמר: אביי אמר: "ננעלו" תנו, רבא אמר:
 "נועלין" תנו. ההבדל ביניהם האם לסמוך על הנס. אביי אומר: ננעלו תנו, כמה שנכנסים
 נכנסים וסומכים על הנס, ואין לפחד שמא יקרה אסון. רבא אמר: נועלין תנו, דהיינו דואגים
 שלא יכנסו יותר מדאי ויבואו לידי תקלה, כי אין סומכים על הנס. ומה ששינוי (עדויות ה, ו):
 "אמר רבי יהודה: חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה, שאין עזרה **נועלת** על כל אדם"

את הבזך המלא בדם **לְחַבְרוּ** העומד לידו בתחילת השורה, ו**לְחַבְרוּ** כדי לקיים "ברוב עם הדרת מלך", עד שמגיע הדם לכהן האחרון בשורה, העומד בסמוך למזבח, ו**מִקְבֵּל** קודם **אֵת** הבזך **הַמָּלֵא** ו**מַחְזִיר אֵת הַרִיקָן** ולא להיפך, כיוון שאין מעבירים על המצוות. **כִּהֵן הַקְּרוֹב אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ זֹרְקוֹ זְרִיקָה אַחַת** מתוך הבזך עצמו **כְּנֶגֶד הַיָּסוּד** - בצידו המזבח שהיה יסוד תחתיהם⁷³:

משנה ז

יָצְתָה פֶת רֵאשֹׁנָה לאחר שסיימה להקריב פסחיה ו**נִכְנְסָה פֶת שְׁנִיָּה**. **יָצְתָה** כת **שְׁנִיָּה**, **נִכְנְסָה** כת **שְׁלִישִׁית**⁷⁴. **כְּמַעֲשֵׂה הָרֵאשֹׁנָה** המפורט בשתי המשניות הקודמות, **כֶּךָ מַעֲשֵׂה הַשְּׁנִיָּה** ו**הַשְּׁלִישִׁית**.

ביאורים והרחבות

בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהלאל" - כל אחד מסביר לשיטתו: אביי מסביר "שארין עזרה ננעלת" - אין בעזרה בשעה שננעלה על כל אדם בישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהלאל. רבא מסביר "שארין עזרה ננעלת" - אין בעזרה בשעה שנועלין אותה על כל ישראל בחכמה וביראת חטא כעקביא בן מהלאל.

תנו רבנן: מעולם לא נתמעך אדם בעזרה (מרוב הדוחק של רוב הקהל) חוץ מפסח אחד שהיה בימי הלל, שנתמעך בו זקן אחד, והיו קוראין אותו פסח מעוכין.

תנו רבנן: פעם אחת ביקש אגריפס המלך ליתן עיניו באוכלוסי ישראל (לדעת מנינם), אמר ליה לכהן גדול: תן עיניך בפסחים. נטל כוליא (כליה) מכל אחד ונמצאו שם ששים ריבוא זוגי כליות, כפלים כיוצאי מצרים. חוץ מטמא ושהיה בדרך רחוקה (שאינו כלול במנין הנ"ל), ואין לך (בפעם זו שאגריפס מנה את העם) כל (קרבן) פסח ופסח שלא נמנו עליו יותר מעשרה בני אדם, והיו קוראין אותו פסח מעובין (על שם שהעם רב).

73. בגמרא (סד, ב) למדין שדם הפסח צריך זריקה (על המזבח) ולא די בשפיכה, וזה כדעת רבי יוסי הגלילי, דתניא רבי יוסי הגלילי אומר: "את דמם תזרוק על המזבח ואת חלבם תקטיר". דמו לא נאמר אלא דמם, חלבו לא נאמר אלא חלבם, למד על בכור ומעשר ופסח שהן טעונין מתן דמים (זריקה) ואימורין לגבי מזבח. מנלן דטעונין יסוד? אמר רבי אלעזר: אתאי "זריקה" "זריקה" מעולה, כתיב הכא "את דמם תזרוק על המזבח", וכתיב התם "וזרקו בני אהרן הכהנים את דמו על המזבח סביב", מה עולה טעונה יסוד אף פסח נמי טעון יסוד. ועולה גופה מנלן? אמר קרא "אל יסוד מזבח העולה", אלמא עולה טעונה יסוד (היסוד הקיף את המזבח רק משני צדדים, ומתן כנגד היסוד פירושו - שזריקת הדם תהא ברוח שיש בו יסוד).

כמו כן מבואר בגמרא שהכהן הסמוך למזבח רחוק מעט, כדי שילך שתי פסיעות עד למזבח ויקיים מצוות הולכת הדם, שהיא אחת מארבעת עבודות הקרבן.

74. בגמרא (סה, א) למדין שכת שלישית זו נקראת כת עצלנית, ומדוע? מפני שהיה להם לזרז את עצמם ושלא יישארו בכת האחרונה.

ר' עובדיה מברטנורא
 אחת ובמזרח אמה אחת כמו
 שמפורש במסכת מדות, לכך
 הוצרך לומר נגד היסוד:
 ז קראו את ההלל. כל השלש
 כתות: אם גמרו שנו. כשהיו
 מתחילים לשחוט היו מתחילים
 לקרות, ואם רבו הפסחים
 ומשך זמן שחיתתן עד שגמרו
 ועדיין רבים לשחוט, חוזרים
 וקורין שניה. ואם קראו שניה
 ועדיין לא גמרו שחיתת
 הפסחים של אותו הכת, חוזרין
 וקורין שלישית. וכן כת שניה
 ושלישית: אע"פ שמועולם לא
 שלשו. שהכהנים היו רבים
 וריון: לא הגיעו לאהבתי.
 אפילו פעם ראשונה:

ח שהכהנים היו מדיחין את
 העזרה. מפני שהדמים מרובים
 היו מדיחין אותה בשבת.
 שאמת המים היתה מהלכת
 בעזרה וכשהן רוצים להדיח
 פוקקים את נקב יציאתה והמים
 פושטים על כל גדותיה ומדיחין
 כל העזרה [שהעזרה רצפה של
 שיש היתה כולה] ואח"כ
 פותחין הנקב והמים יוצאים:
 מדם התערובות. המוטל על
 הרצפה. ואין הלכה כרבי
 יהודה:

בזמן שהקריבו את הפסחים קראו הלוים את
 ההלל. אם גמרו לקרוא את ההלל לפני גמר
 שחיתת כל קרבנות הפסח, שנו - קראו את הלל
 פעם שנייה, ואם שנו ועדיין לא השלימו לשחוט
 את פסחיהם, שלשו - קוראים את ההלל פעם
 שלישית, וכן בכל כת וכת, אף על פי שלא שלשו
 מימיהם לפי שהיו כהנים מרובים ומהירים
 במלאכתם.

רבי יהודה אומר: מימיהם של כת שלישית
 לא הגיעו אפילו בפעם הראשונה של ההלל
 ל"אהבתי כי ישמע ה'" (תהילים קטז, א), מפני
 שיעמיה של כת שלישית מעטין כיוון שכולם היו
 זריזים לבוא בכת ראשונה או שנייה, מפני חביבות
 המצווה:

משנה ח

כמעשהו של קרבן הפסח בחל, כך היה מעשהו
 כשחל ערב פסח בשבת, אלא שהכהנים היו
 מדיחים את העזרה בשבת מן הדם, והיו עושים
 זאת שלא ברצון חכמים.⁷⁵

רבי יהודה אומר: לאחר שגמרו לשחוט ולהקריב
 את כל הפסחים - פוס הנה ממלא הכהן מדם
 התערובות שהיה על הרצפה לפני הדחתה, ורקו
 זריקה אחת על גבי המזבח שאם נשפך דמו של
 אחד מן הפסחים מהמזרק על הארץ בטרם נזרק דמו
 על המזבח, נמצא כוס זה מכשירו. ולא הודו לו חכמים לפי שמעורב בדם שעל
 הרצפה גם דם תמצית (שיוצא אחר הקילוח הראשון) שאינו כשר לזריקה, ומבטל
 את דם הקילוח:

ביאורים והרחבות

75. פירוש: אחר שסיימה כת שלישית היו הכהנים סותמים את פי אמת המים שהייתה עוברת
 בעזרה, וכשעלתה על גדותיה והציפה את העזרה, היו פותחים את הפקק וכל המים עם
 הלכלוך היו יוצאים החוצה. בגמרא (שם) למדין, אמר רב חסדא: שלא ברצון רבי אליעזר. דאי
 רבנן - הא אמרי שבות הוא (הדחת הרצפה), ואין שבות במקדש. רב אשי אמר: אפילו תימא
 שלא ברצון חכמים, ורבי נתן היא דתניא: רבי נתן אומר: שבות צריכה התירו, שבות שאינה
 צריכה (כגון ההדחה) לא התירו.

משנה ט

כיצד היו תולין ומפשיטין את עורן של קרבנות הפסח? אנקליות - ויום של ברזל היו קבועים בפתלים שבעזרה ובצמודים שבבית המטבחיים שבהן תולין את הפסח ברגליו האחוריות ומפשיטין. וכל מי שאין לו מקום לתלות ולהפשיט - שכל האונקליות היו תפוסים, מקלות דקים חלקים היו שם בעזרה, ומניח את המקל על כתפו ועל פתף חברו, ותולה ומפשיט את העור.

רבי אליעזר אומר: ארבעה עשר בניסן שחל להיות בשבת אין משתמשים במקלות, לפי שאסורים בטלול, ולכן מניח ידו על פתף חברו, ויד חברו על כתפו, ותולה הפסח על זרועותיהם ומפשיט אך חכמים חולקים על רבי אליעזר וטוברים שאף בשבת משתמשים במקלות, שאין שבות במקדש, ורבי אליעזר סובר שכאן זו שבות שלא לצורך, כיוון שאפשר להסתדר בלי המקלות, ושבות שלא לצורך לא התירו:

משנה י

קרעו - את קרבן הפסח והוציא אמוריו - החלב ושאר החלקים הקרבים על המזבח, נתנו במגיס - קערה גדולה והקטירן הכהן על גבי המזבח.⁷⁶ בערב פסח שחל להיות בשבת, שלא היו יכולים להוליך את פסחיהם לבתייהם ולצלותם מבעוד יום, לאחר שנשלמה שחיטת פסחיהם, יצתה פת ראשונה וישבה לה בהר הבית, כת שניה בחיל - בין המחיצה הקרויה "סורג" ובין החומה של עזרת נשים, והשלישית במקומה עומדת - בעזרה, ומחכים הכל עד זמן השכה היינו צאת שבת, ואז יצאו כולם לבתייהם שבירושלים וצלו את פסחיהן:

ר' עובדיה מברטנורא

ט אונקליות. מסמרים שראשיהן כפופים למעלה: ובעמודים. שהיו קבועין בבית המטבחיים בעזרה עמודים קטנים נקראים נגסים: חלקים. מפוצלות קליפתן: שחל להיות בשבת. ואין יכול לטלטל המקלות: ידו על כתף חברו. ותולה אותו בגידי ארכובותיו בזרועו. ואין הלכה כר"א. שיותר לטלטל אותן המקלות דאין שבות במקדש: י אמוריו. החלבים הקרבים ע"ג המזבח: במגיס. בקערה. תרגום קערותיו מגיסוהי: ישבה לה בהר הבית. בשבת קאמר, שאין יכולין להוליך פסחיהן: בחיל. בין הסורג לחומת העזרה של נשים בתחלת עליית הבית: חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן. שאין צליית הפסח דוחה את השבת:

ביאורים והרחבות

76. בגמרא (סה, ב) למדין שהמקטיר הוא כהן אחר ולא אותו כהן (או זר, שכן הפשט וניתוח שרים גם בזר) שטיפל בקרבן הפסח, לכן יש לתקן ולומר: "להקטירן על גבי המזבח".

פרק עשירי

דיני ליל הסדר

משנה א

עֲרֵבֵי פֶסַחִים סְמוּךְ לַמִּנְחָה - כחצי שעה לפני זמן מנחה קטנה (מתחילת שעה עשירית), **לֹא יֵאָכַל אָדָם עַד שֶׁתַּחֲשֹׁךְ** כדי שיאכל מצה בערב לתיאבון¹⁴⁰.

וְאָפְלוּ עָנִי שְׂבִישְׂרָאֵל המתפרנס מן הצדקה **לֹא יֵאָכַל** בליל הסדר **עַד שֶׁיִּסַּב** על מיטה נשען על

שעות ולמעלה. ומצה נמי הא אמרינן בירושלמי האוכל מצה בערב פסח כבא על ארוסתו בבית חמיו. ולא נצרכה אלא לשאר אוכלין שלא ימלא כריסו מהן: עד שיסב. במטה ועל השלחן כדרך

ביאורים והרחבות

ממנו לפחות כזית. בזמן שחיטת הפסח אסור שיהיה חמץ ברשותו, לכן השוחט את הפסח על החמץ עובר בלא תעשה. מצווה לשחוט את הפסח בשלש כיתות, שנאמר (שם יב, ו): "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל" - קהל ועדה וישראל. קרבן פסח דוחה את השבת ונלמד מגזרה שווה מקרבן התמיד ("במועדו"), מה "מועדו" האמור בתמיד דוחה את השבת, אף "מועדו" האמור בפסח דוחה את השבת. נוסף על קרבן הפסח היו מקריבים ב"ד בניסן גם קרבנות שלמים הנקראים "חגיגת ארבעה עשר", ועל זה נאמר (דברים טז, ב): "וזבחת פסח לה' אלהיך צאן ובקר", ודרשו: צאן לפסח ובקר לחגיגה. הפסח נאכל ב"חבורה", היינו קבוצת אנשים שנמנו על הפסח להקריבו ולאכלו יחד, ובאותו מקום שמתחילים לאכול את הפסח חייבים לגמור שם, ואסור לאכול מקצתו בבית זה ומקצתו בבית אחר. מי שלא יכל להקריב את הפסח בזמנו מפני שהיה טמא או בדרך רחוקה, יעשה את הפסח ב"ד באייר שהוא פסח שני.

140. בגמרא (צט, ב) שואלין: מדוע המשנה מדגישה שאסור לאכול בערב פסח סמוך למנחה, הרי איסור זה חל גם בערבי שבתות וימים טובים, דתניא: לא יאכל אדם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה כדי שיכנס לשבת כשהוא תאוה, דברי רבי יהודה, רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך? ותרצו: אמר רב הונא: לא צריכא אלא לרבי יוסי, דאמר אוכל והולך עד שתחשך, הני מילי בערבי שבתות וימים טובים, אבל בערב הפסח משום חיובא דמצה מודה. רב פפא אמר: אפילו תימא רבי יהודה, התם בערבי שבתות וימים טובים מן המנחה ולמעלה הוא דאסיר, סמוך למנחה שרי, אבל בערב הפסח אפילו סמוך למנחה נמי אסור.

ועוד שואלין בגמרא (קז, א) באיזה מנחה מדובר, מנחה גדולה או מנחה קטנה? האם הכוונה סמוך למנחה גדולה, והטעם הוא שמא יאריך בסעודתו ויבוא להימנע מלעשות קרבן פסח, או אולי הכוונה סמוך למנחה קטנה, והטעם הוא שלא יאכל את מצת המצוה בלי תיאבון - בעל כורחו? וענו: סמוך למנחה קטנה תנן.

ועוד אמרו (קז, ב) בשם רבי אסי, אף שאסור בסעודה ממש, מותר להטביל בימינו מטעמים שאינם סעודה גמורה. רבי יצחק מטביל בירקי (אוכל ירקות מן המנחה ולמעלה, לפי שאין משיבוע. רש"י). תניא נמי הכי: השמש מטביל בבני מעיין (של בשר) ונותנן לפני האורחים.

ידו השמאלית כדרך בני חורין¹⁴¹.
וְלֹא יִפְחָתוּ לוֹ גבאי צדקה לצורך סעודת החג
מֵאַרְבַּעַת כּוֹסוֹת שֶׁל יַיִן¹⁴², **וְאַפְלוּ** עני שבעניים
 המתפרנס **מִן הַתְּמַחֵי** - קערה שנותנים ממנה
 מזון לעניים בכל יום, יתנו לו ארבע כוסות בלילה
 הזה¹⁴³.
 שבעניים דתנן במסכת פאה מי שיש לו מזון שתי סעודות לא יטול מן התמחוי:

ביאורים והרחבות

141. גרסינן בגמרא (קח, א): איתמר: מצה - צריך הסיבה, מרור - אין צריך הסיבה. יין - איתמר משמיה דרב נחמן: צריך הסיבה, ואיתמר משמיה דרב נחמן: אין צריך הסיבה. ולא ברור באיזה כוסות אמר רב נחמן שיש להסב, ובאלו אין צריך להסב. ומסכמת הגמרא: עכשיו שאין אנו יודעים אם שני הכוסות הראשונים או האחרונים בעי הסיבה, יסב בארבעת הכוסות. פרקדן (שוכב על הגב) - לא שמה הסיבה. הסיבת ימין - לא שמה הסיבה. ולא עוד אלא שמא יקדים קנה לוושט ויבא לידי סכנה. אשה אצל בעלה - לא בעיא הסיבה, ואם אשה חשובה היא צריכה הסיבה. בן אצל אביו - בעי הסיבה. איבעיא להו: תלמיד אצל רבו מאי? תא שמע דאמר אביי: כי הוינן בי מר זגין אבירכי דהדדי (כאשר היינו בפסח אצל אדוני, רבה, היינו נשענים זה על ברכיו של זה, כי לא היה מקומות לכולם להסב, וכך יצאנו ידי חובת הסבה). כי אתינן לבי רב יוסף אמר לן: לא צריכתו, מורא רבך כמורא שמים. איבעיא להו: שמש מאי? תא שמע דאמר רבי יהושע בן לוי: השמש שאכל כזית מצה כשהוא מיסב יצא, מיסב אין לא מיסב לא, שמע מינה בעי הסיבה שמע מינה.

142. **הטעם לארבע כוסות** - פירש רש"י: כנגד ארבעה לשוני גאולה האמורים בגלות מצרים: והוצאתי אתכם, והצלתי אתכם, וגאלתי אתכם, ולקחתי אתכם, בפרשת וארא. בגמרא (קט, ב) שואלין: כיצד חכמים תיקנו ארבעה כוסות ולא חששו שיבוא לידי סכנה בענין זוגות? ותרצו: אמר רב נחמן: אמר קרא "ליל שמרים" - ליל המשומר ובא מן המזיקין. רבא אמר: כוס של ברכה (ברכת המזון) מצטרף לטובה (מצות ארבעה כוסות) ואינו מצטרף לרעה (לענין זוגות). רבינא אמר: ארבעה כסי תיקנו רבנן דרך חירות, כל חד וחד מצוה באפי נפשה הוא. גרסינן בגמרא: ואמר רבי יהושע בן לוי: נשים חייבות בארבעה כוסות הללו, שאף הן היו באותו הנס. פירש"י: כדאמרין (סוטה יא, ב) בשכר נשים צדקניות שבאותו הדור נגאלו, וכן גבי מקרא מגילה, נמי אמרינן הכי, דמשום דעל ידי אסתר נגאלו, וכן גבי נר חנוכה במסכת שבת (כג, א). עוד למדין (קח, ב) תנו רבנן: הכל חייבין בארבעה כוסות הללו אחד אנשים ואחד נשים ואחד תינוקות. אמר רבי יהודה: וכי מה תועלת יש לתינוקות ביין? אלא מחלקין להן קליות ואגוזין בערב פסח, כדי שלא ישנו וישאלו. אמרו עליו על רבי עקיבא, שהיה מחלק קליות ואגוזין לתינוקות בערב פסח, כדי שלא ישנו וישאלו. תניא, רבי אליעזר אומר: חוטפין מצות (מגביהן את הקערה בשביל תינוקות שישאלו) בלילי פסחים בשביל תינוקות שלא ישנו. תניא, אמרו עליו על רבי עקיבא: מימיו לא אמר הגיע עת לעמוד בבית המדרש, חוץ מערבי פסחים וערב יום הכפורים. בערב פסח בשביל תינוקות כדי שלא ישנו, וערב יום הכיפורים כדי שיאכילו את בניהם.

143. בגמרא (ק"ב, א) למדין שמשנתנו לא נצרכא אלא אפילו לרבי עקיבא דאמר: עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, הכא (בפסח) משום פרסומי ניסא מודי (שיקח מן התמחוי).

ר' עובדיה מברטנורא

ב מברך על היום. בתחלה קדוש היום ואח"כ בפה"ג. שתחלה קידש היום ואח"כ בא היום, וכשם שקדם לכניסה כך קודם לברכה: מברך על היום. תחלה. וה"ה למקדש על הפת. שהיין או הפת גורמים לקדוש היום, שאם אין לו יין או פת לא יקדש: ג הביאו לפניו. הירקות. כדי שיכיר תינוק וישאל, לפי שאין דרך להביא ירקות קודם סעודה: מטבל בחזרת. לאו דוקא חזרת, דטבול ראשון זה הוי בשאר ירקות, אלא אם אין לו שאר ירקות מטבל בחזרת במקום שאר ירקות. ולשון מטבל אוכל. ולפי שכל אכילתו ע"י טיבול היתה, קרי לאכילה טיבול. ומיהו טיבול זה לאו בחרוסת הוא, מדקתני לקמן

משנה ב
מִזְגוּ לוֹ כּוֹס רְאִשׁוֹן שֶׁל יַיִן לְקִידוּשׁ, בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים: מְבָרְךְ תְּחִילָה עַל קְדוּשַׁת הַיּוֹם - "אֲשֶׁר בָּחַר בְּנוֹ מִכָּל עֵם וְכוּ", וְאַחֵר כֶּךָּ מְבָרְךְ עַל הַיַּיִן - "בּוֹרָא פְּרִי הַגֶּפֶן". וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים: מְבָרְךְ תְּחִילָה עַל הַיַּיִן, וְאַחֵר כֶּךָּ מְבָרְךְ עַל קְדוּשַׁת הַיּוֹם¹⁴⁴:

משנה ג

אחר שבירך על היין הביאו לפניו ירקות, כדי לעורר את התינוקות לשאול, לפי שאין דרך להביא ירקות קודם הסעודה, מטבל בחזרת¹⁴⁵ כלומר אוכל את החזרת או הירקות על ידי טיבול במי מלח וכד' עד שמגיע - לפני שיגיע לפרפרת הפת - למרור שאוכל לשם מצווה אחר אכילת מצה¹⁴⁶.

הביאו לפניו מצה למצוות אכילת מצה וחזרת למצוות אכילת מרור וחרוסת כדי להטביל בה את

הביאו לפניו מצה וחזרת וחרוסת. מכלל דעדיין לא הובאו: עד שמגיע לפרפר את הפת. לאכילת מצה. והא קמ"ל שאין אכילה אחרת מפסקת בין אכילת ירקות לאכילת מצה. קודם שיגיע לאותו חזרת של מצוה שמברך עליו על אכילת מרור אוכל מצה תחלה, כדכתיב (במדרב ט) על מצות ומרורים, מצות ברישא והדר מרורים: וחרוסת. שעושים מתאנים ולוים בטנים ושקדים וכמה מיני

ביאורים והרחבות

144. טעם מחלוקתם מובא בגמרא (קיד, א): תנו רבנן: דברים שבין בית שמאי ובית הלל בסעודה. בית שמאי אומרים: מברך על היום, ואחר כך מברך על היין, מפני שהיום (קידוש היום) גורם ליין שיבא, (ועוד טעם) וכבר קידש (נכנס) היום (תחילה) ועדיין יין לא בא. ובית הלל אומרים: מברך על היין ואחר כך מברך על היום, מפני שהיין גורם לקידוש שתאמר (שללא יין אין קידוש). דבר אחר: ברכת היין תדירה וברכת היום אינה תדירה, תדיר ושיאניו תדיר תדיר קודם. והלכתא כדברי ב"ה.

145. פירוש: חזרת היא החסה של ימינו. ואין הכוונה שיביאו לו דווקא חזרת, אלא המשנה באה להשמיע שאם אין לו ירקות אחרים חוץ מהחזרת, יכול להשתמש בה לכרפס, למרות שבהמשך הסדר ישתמש בה גם למרור. ולפי שכל אכילתם היתה על ידי טיבול, נקראת האכילה 'טיבול'.

146. פירוש: "פרפרת הפת" היינו מזון שאוכלים כתוספת לפת. החזרת שאוכלים לשם מצוות מרור נקראת כאן "פרפרת הפת", משום שהיא נאכלת לאחר המצה, שנאמר (במדבר ט, יא): "על מצות ומרורים יאכלהו" - קודם מצות ואחר כך מרורים. ונמצא שבאה המשנה ללמדנו, ש"מטבל בחזרת" לפני שמגיע לאותה חזרת הנאכלת לאחר המצה, שהיא 'פרפרת הפת'.

החזרת, **וּשְׁנֵי תַבְשִׁילִין** אחד זכר לקרבן פסח, והשני זכר לקרבן חגיגה הבאה עם הפסח¹⁴⁷, **אֶף עַל פֵּי שְׂאִין** הטיבול ב**חֲרוֹסֶת מְצוּהָ** ובאה רק כדי להמתיק את חריפות המרור, מכל מקום צריך להביאה לפניו.
רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי צְדוֹק אָמַר: טיבול המרור בחרוסת הוא **מְצוּהָ**¹⁴⁸ שתיקנו חכמים.
וּבַמִּקְדָּשׁ הָיוּ מְבִיאִים לְפָנָיו גּוֹפּוֹ שֶׁל קֶרֶבֶן הַפֶּסַח עם המצה והחזרת:

ר' עובדיה מברטנורא פירות ומשימין בה תפוחים ודכין הכל במדוכה ומערבין בחומץ ונותנין עליה תבלין קנה וקנמון כעין פתילות דקות ארוכות זכר לקש וצריך שתהיה עבה זכר לטיט: שאין חרוסת מצוה. אלא לרפואה לבטל שרף החזרת, שרע וקשה לגוף כארס: ר"א ברבי צדוק אומר מצוה. זכר לתפוח שהיו

ביאורים והרחבות

147. בגמרא (קיד, ב) למדין בשם רב הונא ששני התבשילין הם תרד ואורז. חזקיה אמר: שני התבשילין הם אפילו דג וביצה שעליו. רב יוסף אמר: צריך שני מיני בשר, אחד זכר לקרבן פסח, ואחד זכר לחגיגה הנאכלת עם הפסח. רבינא אמר: אפילו חתיכת בשר שעל העצם והרוטב שנתבשלה בו, הרי הם שני תבשילין.
 עוד למדין (קטו, א) אמר רבינא: אמר לי רב משרשיא בריה דרב נתן: הכי אמר הלל משמיה דגמרא (ממסורת): לא ניכרוך איניש מצה ומרור בהדי הדדי וניכול (לא יכרוך אדם מצה ומרור יחד ויאכל), משום דסבירא לן מצה בזמן הזה דאורייתא, ומרור דרבנן (לאחר חורבן הבית המצה מדאורייתא והמרור מדרבנן), ואתי מרור דרבנן ומבטיל ליה למצה דאורייתא. אמרו עליו על הלל, שהיה כורכן בבת אחת ואוכלן, שנאמר: "על מצות ומררים יאכלהו". ומסקנה דמילתא היא: מברך על אכילת מצה ואכיל, והדר מברך על אכילת מרור ואכיל, והדר אכיל מצה וחסא בהדי הדדי בלא ברכה, זכר למקדש כהלל.
 עוד למדין (קטו, ב) אמר רבא: בלע מצה יצא, בלע מרור לא יצא (שצריך להרגיש את מרירות המרור). בלע מצה ומרור, ידי מצה יצא, ידי מרור לא יצא. אמר רב שימי בר אשי: מצה לפני כל אחד ואחד, מרור לפני כל אחד ואחד, וחרוסת לפני כל אחד ואחד, ואין עוקרין את השלחן אלא לפני מי שאומר הגדה (אין צריך להגביה קערה כשמתחיל הגדה אלא מלפני גדול שבהן שעושה הסדר ואומר ההגדה). רב הונא אומר: כולוהו (כל הדברים מצה, מרור, וחרוסת) נמי (רק) לפני מי שאומר הגדה, והלכתא כרב הונא. למה עוקרין את השולחן? אמרי דבי רבי ינאי: כדי שיכירו תינוקות וישאלו. אביי הוה יתיב קמיה דרבה, חזא דקא מדלי תכא מקמיה (אביי כשהיה קטן ראה שעוקרים את השלחן), אמר להו: עדיין לא קא אכלינן אתו קא מעקרי תכא מיקמן? אמר ליה רבה: פטרנן מלומר מה נשתנה.
 עוד למדין (שם) אמר שמואל: לחם עוני כתיב, לחם שעונין עליו דברים (דברי ההגדה). תניא נמי הכי לחם עוני - לחם שעונין עליו דברים הרבה. דבר אחר: לחם עוני, עני כתיב, מה עני שדרכו בפרוסה - אף כאן (באכילת מצה) בפרוסה. דבר אחר: מה דרכו של עני הוא מסיק ואשתו אופה, אף כאן נמי הוא מסיק ואשתו אופה (כדי שלא יחמיץ, ולכן המצה נקראת לחם עוני).
 148. גרסינן בגמרא (קטז, א): מאי מצוה? רבי לוי אומר: זכר לתפוח (שהיו יולדות בניהן שם בלא עזב, שלא יכירו בהן מצריים, דכתיב תחת התפוח עוררתך - רש"י). ורבי יוחנן אומר: זכר לטיט. אמר אביי: הלכך צריך לקהוייה (לעשותה חמוצה) וצריך לסמוכיה (לעשותה סמיכה). לקהוייה זכר לתפוח, וצריך לסמוכיה זכר לטיט. תניא כוותיה דרבי יוחנן: תבלין זכר לתבן, חרוסת זכר לטיט. אמר רבי אלעזר ברבי צדוק: כך היו אומרים תגרי חרך (חנוונים זעירים) שבירושלים:

ר' עובדיה מברטנורא

יולדות שם בניהם בלא עצב, וזכר לטיט: ד וכאן הבן שואל. בכל הספרים אין כתוב וכאן, אלא וכן, כמו כן בנות צלפחד דוברות (במדבר כו). כלומר ודין הוא שבמזיגת כוס שני יהיה הבן שואל מה נשתנה: הלילה הזה כולו צלי. בזמן שבית המקדש קיים היה הבן שואל כך: מתחיל בגנות. מתחלה עובדי ע"ז היו אבותינו ועבדים היינו: ומסיים בשבת. שקרבנו המקום לעבודתו וגאל את אבותינו ממצרים:

משנה ד

מִזְגוּ לוֹ כּוֹס שְׁנַיִם שֶׁל יַיִן, וְכֵאן הֵבֵן שׁוֹאֵל אֶת אָבִיו¹⁴⁹ מְדוּעַ מוֹזְגִים כּוֹס נּוֹסֶפֶת לִפְנֵי הָאֲכִילָה (רש"י). וְאִם אֵין דַּעַת בְּבֵן, אָבִיו מְלַמְּדוֹ לְשֹׂאֵל כְּדִלְהֵן:

מָה נִשְׁתַּנֶּה הַלַּיְלָה הַזֶּה מִכָּל הַלַּיְלוֹת? שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין חֶמֶץ וּמִצָּה, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ מִצָּה?

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין שְׂאֵר יְרֻקוֹת, הַלַּיְלָה הַזֶּה מְרֹר?

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִין בֶּשֶׂר צָלִי, אוֹ שְׁלוֹק - מְבוּשֵׁל הַרְבֵּה, אוֹ וּמְבֻשָׁל, הַלַּיְלָה הַזֶּה כָּלוּ

צָלִי? - שאלה זו נשאלה רק בזמן שבית המקדש היה קיים.

שֶׁבְּכָל הַלַּיְלוֹת אָנוּ מְטַבְּלִין פְּעַם אַחַת שֶׁכֶּךָ הֵיטָה דְרַכְּם לֹאכּוֹל בְּכָל סְעוּדָה יְרֻקוֹת בְּטִיבוֹל, הַלַּיְלָה הַזֶּה מְטַבְּלִין יְרֻקוֹת שְׁתֵּי פְעָמִים אַחַת מִיַּד אַחֵרֵי הַקִּידוּשׁ, שֶׁאוֹכְלִים שֶׁאֵר יְרֻקוֹת אוֹ חֲזַרְתָּ בְּטִיבוֹל, וּפְעַם שְׁנִיָּה בֹאכִילַת מְרֹר, שֶׁמְטַבְּלִים אוֹתוֹ בְּחֵרוֹסֶת? וּלְפִי הַשְּׂגַת דַּעְתּוֹ וְהִבְנָתוֹ שֶׁל הֵבֵן, אָבִיו מְלַמְּדוֹ אֶת גּוֹדֵל הָעֵנִין שֶׁל יִצְיָאֵת מִצְרַיִם.

מִתְחִיל בְּגִנוּת¹⁵⁰ וּמְסִיִּים בְּשֶׁבַח שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁקָּרְבָנוּ הַמְקוּם לְעִבּוּדוֹ וְנִסִּים שֶׁעָשָׂה לָנוּ, וְדוֹרֵשׁ - מְבַאֵר בְּדֶרֶךְ הַדְּרָשׁ מִ"אַרְמֵי אוֹבֵד אָבִי" (דברים כו, ה - ט), עַד שֶׁיִּגְמֹר כָּל הַפְּרָשָׁה בְּלָה:

ביאורים והרחבות

בואו וטלו לכם תבלין למצווה. כתבו התוספות (ד"ה "צריך לסמוכיה"): "ובירושלמי אמר: אית דעבדי זכר לדם, ומשום הכי קרי ליה טיבולו במשקה, וכן עמא דבר לסמוכי. ובשעת אכילה מקלשין אותו בין וחומץ. ובתשובת הגאונים מפרש: לעשות חרוסת בפירות שנדמה לכנסת ישראל בשיר השירים, תחת התפוח עוררתיך, כפלה הרמון, התאנה חנטה, אמרתי אעלה בתמר, אגוז אל גנת אגוז, ושקדים על שם ששקד הקב"ה על הקץ".

149. גרסינן בגמרא (קטז, א): תנו רבנן: חכם בנו - שואלו, ואם אינו חכם, אשתו שואלתו, ואם לאו הוא שואל לעצמו, ואפילו שני תלמידי חכמים שיודעין בהלכות הפסח שואלין זה לזה. 150. גרסינן בגמרא (קטז, א): מאי בגנות? רב אמר: מתחלה עובדי עבודת גלולים היו אבותינו. ושמואל אמר: עבדים היינו. אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: עבדא דמפיק ליה מריה לחירות ויהיב ליה כספא ודהבא, מאי בעי למימר ליה (עבד שאדונו מוציאו לחירות ונותן לו כסף וזהב מה צריך לומר לו)? אמר ליה: בעי לאודוויי ולשבוחי (צריך להודות לו ולשבחו). אמר ליה פטרתן מלומר "מה נשתנה", פתח ואמר "עבדים היינו".

משנה ה

רַבֵּן גַּמְלִיאֵל הֵיךְ אֹמֵר: כָּל מִי שֶׁלֹּא אָמַר שְׁלֹשָׁה דְבָרִים אֱלוֹ בַּפֶּסַח - לֹא פִירַשׁ טַעֲמָם בְּלִיל הַסֵּדֶר - לֹא יֵצֵא יָדָיו חוּבְתוֹ, וְאֵלּוּ הֵן: פֶּסַח, מִצֵּה, וּמְרוֹר.

פֶּסַח זֶה שֶׁנִּצְטוּוּיָנוּ לְהַקְרִיב וּלְאֲכֹל - עַל שׁוֹם שְׁפֶסֶח - דִּילֵג הַמָּקוֹם עַל בְּתֵי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם - בְּמַכַּת בְּכוֹרוֹת.

מִצֵּה זֶה שֶׁאֲנִי אוֹכְלִים - עַל שׁוֹם שֶׁנִּגְאָלוּ אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם בַּחֲפִזּוֹן, וְלֹא הִסְפִּיק בַּצֶּקֶם לְהַחֲמִיץ.

מְרוֹר זֶה שֶׁאֲנִי אוֹכְלִים - עַל שׁוֹם שֶׁמְרָרוּ הַמִּצְרַיִם אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם.

בְּכָל דּוֹר וְדוֹר חַיֵּב אָדָם לְרַאוֹת אֶת עֲצָמוֹ

בְּלִיל הַסֵּדֶר כְּאֵלּוּ הוּא בַּעֲצָמוֹ יֵצֵא מִמִּצְרַיִם¹⁵¹, שֶׁנֶּאֱמַר (שְׁמוֹת יג, ח): "וְהִגַּדְתָּ לְבְנֶךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם."

לאחר סיפור יציאת מצרים יש לומר את הנוסח הזה: לְפִיכָךְ אֲנַחְנוּ חַיִּבִּין לְהוֹדוֹת, לְחַלֵּל, לְשַׁבַּח, לְפָאֵר, לְרוֹמֵם, לְהַדְרֵה, לְבַרְךָ, לְעַלֶּה, וּלְקַלֵּס, לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנְּסִים הָאֵלּוּ, הוֹצִיאָנוּ מֵעַבְדוֹת לְחַרוֹת, מִיָּגוֹן לְשִׁמְחָה, וּמֵאֲכָל לַיּוֹם טוֹב, וּמֵאֲפֵלֶה לְאוֹר גְּדוֹל, וּמִשְׁעָבוֹד לְגֵאֲלָה. וְנֹאמַר לְפָנָיו הַלְלוּיָהּ - פֶּרֶשֶׁת הַהֵלֵל:

משנה ו

עַד הֵיכֵן הוּא אֹמֵר אֶת הַהֵלֵל קוֹדֵם הַסְּעוּדָה? בֵּית שְׁמַאי אֹמְרִים: עַד "אֵם הַבְּנִים שְׁמִיחָה" - מִזְמוֹר אֶחָד בְּלִבָּד (תְּהִלִּים קיג), בְּשִׁבִיל שֶׁלֹּא יִירָדְמוּ הַתִּינוּקוֹת. וּבֵית הַלֵּל אֹמְרִים: עַד "חֲלָמִישׁ לְמַעַיְנֵי מִים" - מִזְמוֹר נוֹסֵף (תְּהִלִּים קיד), כְּדִי לְהַזְכִּיר יִצִּיאַת מִצְרַיִם וּקְרִיעַת יַם סוּף.

וְחוֹתָם אֶת הַהַגְדָּה בְּגֵאֲלָה - בְּבִרְכַת הַגְּאוּלָּה, וּבְנוֹסַח בְּרַכָּה זֶה נִחְלָקוּ הַתְּנַאִים: רַבִּי טְרַפּוֹן אֹמֵר: "אֲשֶׁר גְּאָלָנוּ וְנָאֵל אֶת אֲבוֹתֵינוּ מִמִּצְרַיִם", וְלֹא הֵיךְ

ביאורים והרחבות

151. גרסינן בגמרא (קטז, ב): אמר רבא: צריך שיאמר ואותנו הוציא משם (שאף אותנו גאל הקב"ה). אמר רבא: מצה צריך להגביה (כשאומר מצה זו שאנו אוכלין), ומרוור צריך להגביה (לחיבוב מצווה), בשר אין צריך להגביה, ולא עוד אלא שנראה כאוכל קדשים בחוץ.

חֹתֶם בברכה, לפי שדומה לברכת הפירות וברכת המצוות, שפותחות ב"ברוך" ואינן מסיימות ב"ברוך", וגם זו כולה הודאה היא ואין בה בקשה.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: צריך להוסיף דברי ריצוי ובקשה על להבא, ולחתום בה ב"ברוך", וכך אומר:

"בֵּן ה' אֱלֹהֵינוּ וְאֱלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יִגְעַנּוּ לְמוֹעֲדִים וְלִדְגָלִים אֲחֵרִים הַבָּאִים לְקִרְאָתָנוּ לְשָׁלוֹם, שְׂמֵחִים בְּבִנְיַן עִירָךָ וְשֵׁשִׁים בְּעִבּוֹדָתְךָ, וְנֹאכַל שָׁם מִן הַזִּבְחִים וּמִן הַפְּסָחִים" כו', עַד "בְּרוּךְ אַתָּה ה', גָּאֵל יִשְׂרָאֵל":

משנה ז

מְזוּנָה לֹא כּוֹס שְׁלִישִׁי של יין, והוא מְבָרֵךְ עַל מְזוּנָה - ברכת המזון, ושותה את הכוס.

לאחר מכן מוזגים לו כוס רביעי, וגומר עליו את המשך ההלל שלא אמר לפני הסעודה, **ואומר עליו ברכת השיר** - יש אומרים שהכוונה ל"נשמת כל חי", ויש אומרים: "ההללך ה' אלהינו כל מעשיך", ונוהגים לומר את שתיהן¹⁵².

בין הפוסות הללו - בין שני הכוסות הראשונים לשניים האחרונים, **אם רוצה לשתות יין** - ישתה שיין שבתוך הסעודה אינו משכר.

בין כוס שלישי לרביעי - לא ישתה שמא ישתכר ויימנע מלגמור את הסדר:

משנה ח

אין מפטירין - אין מסיימים את הסעודה לאחר אכילת קרבן הפסח באפיקומן - פירות ומיני מתיקה¹⁵³.

ביאורים והרחבות

152. גרסינן בגמרא (ק"ט, א): מאי ברכת השיר? רב יהודה אמר: "ההללך ה' אלהינו". ורבי יוחנן אמר: "נשמת כל חי".

תנו רבנן: רביעי גומר עליו את ההלל, ואומר הלל הגדול, דברי רבי טרפון. ויש אומרים: "ה' רעי לא אחסר". מהיכן הלל הגדול? רבי יהודה אומר: מ'הודו' עד 'נהרות בבל'. ורבי יוחנן אומר: מ'שיר המעלות' עד 'נהרות בבל'. רב אחא בר יעקב אמר: מ'כי יעקב בחר לו יה' עד 'נהרות בבל'. ולמה נקרא שמו הלל הגדול? אמר רבי יוחנן: מפני שהקדוש ברוך הוא יושב ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. אמר רבי יהושע בן לוי: הני עשרים וששה "הודו" כנגד מ"ז עשרים וששה דורות שברא הקדוש ברוך הוא בעולמו, ולא נתן להם תורה וזן אותם בחסדו. אמר רב חסדא: מאי דכתיב "הודו לה' כי טוב"? הודו לה' שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר - בשורו ואת עני - בשיו, יתום - בביצתו, אלמנה - בתרגולתה (כל אחד ואחד נענש במדרגתו ורמתו הכלכלית).

153. גרסינן בגמרא (ק"ט, ב): מאי אפיקומן? אמר רב: שלא יעקרו מחבורה לחבורה (שלאחר